

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Versijnt elke zondag

Abonnementsprijs: 500 fr. per jaar

Postcheckrekening Nr 3185.22

Beheer en Redactie : Mr. René VICTOR, Justitiestraat, 21, Antwerpen

SEXUEEL WANGEDRAG ALS GROND TOT ECHTSCHIEDING⁽¹⁾

I. Vooraf.

1. Waarin ligt het doel van het huwelijk? In het verwekken en opvoeden van kinderen (2) of in het vergemakkelijken en « legaliseren » van geslachtelijke betrekkingen (3)? Of dient een middenoplossing aanvaard? De kwestie is betwist en valt overigens buiten het bestek van deze studie. Welk antwoord ieder voor zich ook op de vraag geve, toch bekleedt, in elke veronderstelling, het sexueel verkeer een gewichtige plaats en behoort het tot het wezen van het huwelijk (4).

Zoals iedere vorm van samen-lewing wordt ook deze bijzondere verhouding tussen man en vrouw beheerst door een aantal normen. Die normen werden niet schriftelijk vastgelegd. Naarmate de rechtspraak zich moest uitspreken over de gevallen die haar werden voorgelegd kwam er in deze materie stilaan een soort plichtenleer tot stand waarvan de overtreding kan gesanctioneerd worden door echtscheiding of scheiding van tafel en bed. Het karakter van deze voorschriften is hoofdzakelijk negatief: de meeste vonnissen en arresten hebben betrekking op handelingen of gedragingen die als « taboe » moeten beschouwd worden.

In de verhouding tussen de echtelingen is dit verbod betrekkelijk. Het spreekt vanzelf dat er geen moeilijkheden in rechte zullen oprijzen zolang man en vrouw het eens zijn over het al dan niet aanvaarden van een handelwijze. Geschillen kunnen zich eerder voordoen als een van de partners de zedelijke waarde van de gedragingen van de andere gaat betwisten. Een niet bij te leggen meningsverschil op een zo delicaat terrein moet het samenleven alras onmogelijk maken. Bijzonder kies is wel de taak van de magistraat die van de meest intieme verhoudingen tussen twee wezens kennis moet nemen om de hem voorgelegde problemen te beslechten. Daarbij is de informatie vaak onvolledig en tegenstrijdig.

Minder lastig wordt het als één van de echtgenoten zich schuldig maakt aan *buitenechtelijk* sexueel wangedrag. Homosexualiteit, paedophilie, bestialiteit... zullen maar zelden plaats laten voor interpretatiemogelijkheden.

De feiten die in dit verband aanleiding gaven tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed werden juridisch meestal gekwalificeerd als « beledigingen van erge aard » (cfr. art. 231 van het Burgerlijk Wet-

boek). Soms ook werd aan de eisende partij voldoening gegeven op grond van « geweldddaden » of « mishandelingen » (zie eveneens art. 231, B.W.).

Wij zullen in hoofdzaak die gevallen onderzoeken waarin het gaat over gedragingen die volgens de algemeen gangbare mening als « abnormaal » of « tegennatuurlijk » te beschouwen zijn. Overspel wordt dus buiten beschouwing gelaten, alhoewel deze handelwijze een vorm van *wangedrag* is.

De rechtsleer is weinig breedvoerig in verband met deze kwesties. Zij stelt zich meestal tevreden met een eenvoudige verwijzing naar de terzake bestaande vonnissen en arresten.

II. Vormen van sexueel wangedrag.

A. Verhouding tussen de echtelingen.

2. Zoals gezegd: ondankbaar is de taak van de rechter die hier een oordeel moet vellen. Vooreerst, omdat hij als mens menselijke passies moet beoordelen; meer nog, hij moet ze meten en bepalen of zij al dan niet de grens van wat-toegelaten-is overschrijden. En dan: waar ligt die limiet? Het begrip « brutaliteit » zal voor de jonge en atletisch gebouwde rechter wel een andere inhoud hebben dan voor de vergrijsde magistraat, die nooit een voetbal van dichtbij zag of een tennisraket in de hand hield. En wat voor een normaal mens een gewone manier van doen is zal voor de sexueel-koele persoon wellicht al een liefkozing van verdacht allooi worden.

De rechtspraak heeft op deze moeilijkheden de aandacht getrokken: «...ce ne serait pas sans peine et même sans danger que la justice humaine... voudrait mesurer l'étendue des droits du mari, limiter l'expansion de sa tendresse, ou même... le déliere de ses sens et tracer une ligne en deçà de laquelle tout serait permis et légitime, et au delà de laquelle tout serait défendu et coupable... » (5). Op een aspect van hetzelfde vraagstuk zinspeelt *Rouast* als hij zegt: « L'usage par le mari de ses droits ne saurait en aucun cas constituer une injure, même s'il comporte quelque excès ou quelque brutalité... » (6). Theoretisch is dat mooi geformuleerd. Het probleem blijft echter gesteld en de oplossing hangt telkens weer af van de interpretatie die men geeft aan het onbepaald bijvoeglijk voornaamwoord « quelque ».

Wat leert ons de rechtspraak?

a. Liefkozingen.

3. Een man, tegen wie de echtscheiding was uitgesproken, tekent beroep aan. Zijn vrouw verklaart, onder meer: «...dès le début de son mariage, son mari l'a forcée à se livrer avec lui à des allèchements obscènes et non naturels...» (7). Het Hof van Brussel wijst de appellant af en motiveert aldus: «...il resterait vrai de dire qu'un mari qui aurait initié sa femme à ces honteuses pratiques aurait, par ce seul fait, manqué gravement au respect auquel la femme a droit dans le mariage, et lui aurait ainsi infligé la plus humiliante des injures» (8). De ten laste van de man geleide feiten werden beschouwd als een «belediging van erge aard». Recente beslissingen in deze materie bestaan er bij mijn weten niet. Toch meen ik dat de kwestie tegenwoordig, tenminste *principieel*, anders zou moeten beslecht worden. De vraag kan gesteld of de gedragingen waarop het arrest zinspeelt heden nog als afkeurenswaardig aanzien worden. Stemmen uit totaal verschillende richtingen leiden ongeveer tot dezelfde conclusie: die handelwijze mag niet *a priori* als pervers beschouwd worden.

De kriminoloog *Seelig* verklaart: «On peut... définir comme perverses toutes les expériences sexuelles postérieures de la puberté, qui n'ont pas pour but final ce but sexuel normal (9)...». En verder, in voetnoot: «C'est pourquoi des actes entre des adultes de sexe opposé tels (que)... lécher les parties génitales de l'homme (fellatio) ou de la femme (cunilinctus) ou faire simultanément l'un et l'autre («soixante-neuf») ne sont pas pervers s'ils ne constituent qu'un préambule au coït normal...» (10).

Zij die geloven in de wetenschappelijke waarde van het *Kinsey*-verslag leren uit de cijfers dat bewuste gedragwijze heel wat vaker schijnt voor te komen dan de magistraten van 1893 vermoedden. Vooral in hogere kringen: «Van de groep met universitaire opleiding heeft tenminste bijna drie kwart van de mannen geëxperimenteerd met deze wijze van contact, en bijna twee derde van de mannen die de middelbare school doorliepen, maar niet verder studeerden (11).

Drie kwart van hen die in principe de elite van de maatschappij vormen... Wat is nu *perversiteit*? Het is de «ontaarding der gevoelens en driften, zodat men behagen schept in dingen die normale mensen afschuwelijk vinden» (12). En is de *normale* mens niet hij die behoort tot de groep die numeriek het sterkst staat? Als men de gegevens van het *Kinsey*-rapport aanvaardt, blijven er maar twee meningen mogelijk: of «cunilinctus» en «fellatio» moeten niet *a priori* als beschamend worden beschouwd, of onze maatschappij is rot van bovenaan...

Vervolgens blijkt uit een katholieke getuigenis dat de handelingen waarover sprake in *geval van noodzaak* toegelaten zijn. «Noodzaak» bestaat er als die handelwijze de enige manier is om de vrouwelijke of mannelijke geslachtsorganen in de staat van prikkeling te brengen die de vereniging der echtgenoten voorafgaat (13). In die zin spreekt zich ook pater *Merkelbach* uit (14). Onder de rubriek «De quibusdam actibus copulae praeparationis aut eam comitantibus» wordt gezegd: «Inchoare copulam in vaso indebito v.g. in vase postero vel in ore, cum intentione eam consummandi in vagina; item genealibus tangere vas posterum aut ore ea lambere, non sunt mortale, dummodo praecaveatur profusio seminis et excludatur affectus sodomiticus... imo si quaerantur ut solum medium et praeparatio actus debiti et adsit ratio sufficiens v.g. quia aliter excitari quis non possit, non sunt peccatum» (15).

Het protestantse standpunt is ongeveer hetzelfde: «...wanneer het uiteindelijk doel maar de bevrediging door de bijslaap is (mogen) vele middelen die kunnen helpen dat doel te bereiken: als normaal en zedelijk veroorloofd aanvaard... worden» (16). De houding waarover wij het hebben wordt weliswaar niet genoemd in *ipsis litteris* maar de algemene toelating is duidelijk genoeg (17).

Het probleem wordt, me dunkt, goed samengevat door *Dr. C. Van Emde Boas*: «...een verregaande herziening heeft plaatsgevonden van wat bij de mens als sexueel *normaal* en *natuurlijk* dient te worden beschouwd. Natuurwetenschappelijk zijn deze begrippen volkomen gerelativeerd» (18).

Derhalve lijkt het mij een vergissing, op grond van hoger vermelde feiten (cunilinctus en fellatio), de echtscheiding toe te staan wegens «belediging van erge aard». Immers, van twee mogelijkheden één. Of de echtgenoot die achteraf een akte instelt heeft zich destijds die manier van doen laten welgevalen, en dan geldt de regel «volenti non fit iniuria» (inzoverre men nog van een belediging mag gewagen). Of er werd geweld gepleegd op zijn persoon en dan zou de echtscheiding niet moeten toegestaan worden op grond van beledigingen, maar wel krachtens de in artikel 231 B.W. voorziene «gewelddaden» of «mishandelingen».

Volledig eens ben ik het met de uitspraken die de echtscheiding toestaan — op grond van belediging van erge aard — in die gevallen waar bewuste (en andere) praktijken de eigenlijke vereniging der echtelingen vervangen. In die zin van arresten van

het hof van Nancy (19):

3 bis. Een man weigerde, sedert meer dan twee jaar, over te gaan tot de vleselijke voltrekking van het huwelijk; «...à l'accomplissement du devoir conjugal avaient été substituées des pratiques (20) ... qu'elle (= la femme) avait acceptées dans la persuasion donnée par son mari qu'un défaut de conformation physique ne lui permettait pas d'avoir avec elle des rapports normaux». Achteraf bleek echter dat de echtgenoot een minnares had! Mocht men nu ook zeggen: «volenti non fit infuria»? Voorzeker niet. In hoofdzaak lag de belediging hier in het niet willen voltrekken van het huwelijk en in het bedrieglijk voorwenden van onmacht. Daarbij komt dat, indien de vrouw de ware toedracht van de zaak van in den beginne gekend had, zij zich wellicht nooit naar de schuldige grillen van haar echtgenoot zou geplooid hebben.

Het Hof van Nîmes (21):

3 ter. Echtscheiding wordt aan de vrouw toegestaan — op grond van belediging van erge aard — omdat haar echtgenoot de normale geslachtsdaad vervangen had door «des pratiques illicites, honteuses et contre nature, des caresses libidineuses et des attouchements qu'aucune honnête femme ne saurait supporter» (22). Dit arrest is in zijn beslissing onaantastbaar; echter niet in sommige van zijn overwegingen. De uitspraak stelt vast: «... D... a espéré... légitimer l'emploi de ses honteuses pratiques, en déclarant qu'il n'y avait recouru que pour s'exciter à l'accomplissement du devoir conjugal...». En verder een beschouwing die aanleiding kan geven tot betwisting: «...rien ne saurait justifier une semblable dépravation». Jawel: indien werkelijk moest gebleken zijn dat de man van bewuste handelwijze maar een *voorspel tot een normale coïtus* had gemaakt zou dit een afdoende «grond van

verschoning» geweest zijn (cfr. infra). Uiteindelijk volgt de moraal: «...qu'il importe... que les femmes, en se confiant au mari de leur choix et au protecteur que la loi leur assure, sachent qu'elles ne seront pas exposées à rencontrer en eux des professeurs de débauche et d'immoralité, et que les maris, de leur côté, sachent que traiter leurs femmes comme des filles, ... c'est leur faire la plus sanglante injure...». Principieel is er weer geen betwisting mogelijk. Toch geloof ik niet dat wij een dergelijke verklaring zouden weervinden in een arrest van 1960. De opvattingen in verband met de sexualiteit zijn immers gewijzigd. Men is openhartiger geworden: een «leraar in de immoraliteit» moet de echtgenoot vanzelfsprekend niet worden, maar algemeen wordt aanvaard dat hij moet optreden als een werkelijk «meneur de jeu» die zijn jonge vrouw inwijdt en die van de geslachtsdaad iets anders maakt dan een té kortstondig samenzijn met zijn gezellin.

Er weze opgemerkt dat, in eerste aanleg, de burgerlijke rechtbank van Nîmes de echtscheiding niet toegestaan had.

Het Hof van Orléans (23):

3 quater. De — reeds van voor het huwelijk — impotente echtgenoot verving de coïtus door «des attouchements et toutes sortes de pratiques honteuses et contre nature (24), qui ont eu pour résultat d'altérer la santé de la concluante et de la déflorer, aussi bien au point de vue moral qu'au point de vue physique». De vrouw was dus ontmaagd geworden zonder dat ooit de normale geslachtsdaad had plaats gegrepen. Het beledigend karakter van de feiten werd nog versterkt doordat de man a) zijn impotentie voor zijn vrouw verborgen had gehouden (hierover cfr. infra), b) het gebeurde openbaar had gemaakt en er zich op beroemd had. Het Hof weerhoudt de belediging van erge aard en stelt vast dat — zo rechtstreeks bewijs van wat in het echtelijk bed gebeurd was onmogelijk is — het feit zich jegens derden over een zulkdanige handelwijze uit te laten «pertinent et concluant» is. Ik ben het hiermee eens en meen te mogen besluiten dat zelfs het ruchtbaar maken van op zichzelf onschuldige bijzonderheden — maar van intiem karakter — zou kunnen beschouwd worden als een belediging die het toestaan van echtscheiding tot gevolg kan hebben.

Het Hof van Poitiers (25):

3 quinquies. De scheiding van tafel en bed werd hier toegestaan op grond van brutaliteit (26). Het ging over een echtgenoot «imposant (à sa femme) sans ménagements aucuns, des rapprochements qui ont déterminé chez elle une métrite très violente». Niettegenstaande herhaalde verwittigingen van de geneesheer had de man zijn brutale liefkozingen niet stopgezet. Een verergering van de ziekte van zijn vrouw was er het gevolg van. Daarbij kwam nog dat, amper enkele dagen na een lastige bevalling, «alors qu'elle pouvait à peine se trainer», de man zijn vrouw gedwongen had brood bij de cliënten te dragen. Dit verplichtte haar ertoe nog dezelfde avond op haar bed te gaan liggen.

Het geheel van deze feiten werd beschouwd als «gewelddaden en mishandelingen».

b. Sodomie.

4. De term kan verschillende betekenissen hebben. Soms duidt hij op louter homoseksuele betrekkingen:

twee mannen of twee vrouwen onderling. Dit noemt *Merkelbach* «sodomia proprie dicta» (27). Op dit aspect van de zaak komen wij verder terug (28). Het woord kan ook zinspelen op een toestand met heteroseksueel karakter: de man brengt de roede in de anus van de vrouw. Dit is de z.g. «anale coïtus». *Merkelbach* gewaagt hier van «sodomia improprie dicta» (29). In de gerechtelijke geneeskunde en in de psychiatrie, is «sodomie» vaak synoniem van seksuele omgang met dieren (30).

Het Frans Hof van Cassatie moest zich uitspreken in volgend geval (31). Weinige dagen na haar huwelijk verliet een jonge echtgenote de gemeenschappelijke woning en legde klacht neer tegen haar man. Zij beweete door hem met geweld te zijn behandeld en zij verklaarde drie maal het slachtoffer geworden te zijn van een anale coïtus. De kamer van inbeschuldigingstelling verwees de echtgenoot naar het Hof van Assisen op grond van «aanslag op de eerbaarheid». Het Hof van Cassatie verwierp de voorziening die de man tegen dit arrest instelde en beantwoordde alsoo affirmatief de eigenaardige vraag of er, *tussen echtgenoten*, een door de wet strafbare aanslag op de eerbaarheid kan gepleegd worden.

Het probleem echtscheiding werd niet aangeraakt maar het lijdt geen twijfel dat elke rechtbank deze zou toestaan op grond van dergelijke feiten (32).

Wij kunnen hier onmogelijk het betoog volgen van de advocaat van de aanlegger, als hij zegt: «Dans la distinction délicate entre les jouissances permises et les sensualités défendues, qui poserait la limite? Qui dirait à la passion: Tes caresses iront jusqu'ici, et s'arrêteront là? Quoi donc! chaque époux aurait le droit de faire asseoir la justice au bord du lit conjugal, pour suivre de l'oeil le progrès de ses capricieux plaisirs... Tâche étrange imposée aux magistrats!...»

Weliswaar stelden wij hoger vast dat de lijn tussen wat toegelaten en verboden is niet steeds scherp kan getrokken worden. Hier kan echter geen twijfel bestaan. Afgezien van het geweld dat volgens de vrouw het gebeurde was voorafgegaan kan men tevens gewagen van een belediging van erge aard. Deze ligt, mijns inziens, a) in het miskennen van de vrouwelijkheid van de echtgenote, in die zin dat de man voor het voldoen van zijn drift een ander receptaculum dan het daartoe voorziene verkoos, b) in het feit dat aan de vrouw het *normaal* seksueel genoegen, waarop zij recht had, ontzegd werd.

De mening van de procureur-generaal *Dupin* kan men bijtreden, als hij zegt: «...le droit le plus explicite ne doit jamais dégénérer en abus...».

Er weze nog opgemerkt dat, krachtens de katholieke huwelijksmoraal, anaal contact toegelaten is *als voorspel tot een normale coïtus* (33).

c. Geboortebeperkende middelen.

5. Het Hof van Brussel stelt in een arrest van 1908 als beginsel voorop (34): «...cette pratique (= het gebruik van voorbehoedende middelen) est une cause de séparation de corps; ... peu importe que ce soit ou non à cause d'elle qu'aucun enfant ne soit né du mariage, elle constitue, en tout cas, une violation des devoirs du mariage et par conséquent une injure grave à l'égard de la femme...» (35).

Dit principe wordt, als zijnde té algemeen, in een noot bij het arrest becritiseerd: «Toute violation des devoirs du mariage n'est pas une injure grave, au sens de l'article 231 du code civil, sinon le code n'eût pas dû établir d'autre cause de divorce que celle-ci et la différence que ses articles 229 et 230 ménagent, à ce

point de vue, entre l'adultère de la femme et celui du mari ne se comprendrait pas». Belediging van erg aard zou er maar zijn als een van de echtelingen *systematisch* zou weigeren een familie te stichten, vervolgt de noot. En tenslotte: «...tout cela ne prouve pas qu'isolées ces pratiques sont toujours et nécessairement une cause de divorce» (noot 2). Dat is ook mijn mening. In brede lagen van onze maatschappij schijnt het nu toch een uitgemaakte zaak dat de betrekkingen tussen echtgenoten niet *steeds en altijd* als doel het verwekken van nieuw leven moeten hebben. Kan men b.v. redelijkerwijze aan een normaal-bemiddelde echtgenoot, die reeds vader is van drie of vier kinderen, verwijten dat hij zijn gezin niet meer wenst te vergroten? Mijns inziens heeft die man eerder recht op de titel van «goed huisvader» waar hij de economische zekerheid van zijn familie zoekt te waarborgen.

De moeilijkheden die terzake kunnen oprijzen kan men niet *in abstracto* oplossen. Meer dan ooit staan wij voor feitelijke kwesties waar elk gegeven belang heeft. Aan het Hof van Caen (36) werd een zaak onderworpen waarin een vrouw kwam beweren dat haar man sedert jaren — buiten haar weten! — gebruik maakte van voorbehoedende middelen... Het Hof stond de scheiding van tafel en bed toe: «dès le premier jour de ses nocces, X... s'est dérobé aux devoirs qui sont l'honneur et la moralité du mariage; ... il a méconnu le but de l'union des sexes et de l'amour conjugal, en ayant recours à des procédés frauduleux et immoraux...».

Realistischer lijken mij de overwegingen van het vonnis dat de rechtbank van Cherbourg in eerste aanleg gevelde had (37): «...il n'est pas admissible que de semblables manoeuvres se soient répétées, ainsi que l'allègue la dame X..., pendant plusieurs années consécutives, sans qu'elle en ait eu connaissance ou sans qu'elle y ait donné son consentement; ...il ne peut en être autrement, alors qu'il est établi par l'enquête qu'une personne au service des époux X... a trouvé plusieurs fois, en évidence dans le cabinet de toilette, les objets dont la dame X... reproche aujourd'hui l'usage à son mari.»

De enige oplossing bestond er in de scheiding van tafel en bed te weigeren: «volenti non fit iniuria». Daartoe besloot dan ook het vonnis: «...dans ces circonstances, le grief relevé *tardivement* par la dame X... contre son mari, bien que le fait immoral sur lequel il repose soit matériellement exact, ne peut être considéré comme constituant envers elle une injure...».

Het Hof van Caen zou echter voldoening schenken aan de appellante: «la dame X... n'a pu... en se donnant à son mari avec la candeur de l'ignorance soupçonner... le caractère injurieux des manoeuvres immorales...». Van «candeur de l'ignorance» kan men misschien gewagen gedurende de eerste weken van een huwelijk, maar *quid* wanneer deze «reine onwetendheid» wordt ingeroepen na een samenleven dat jaren heeft geduurd?

Zoals hoger gezegd: geen betwisting kan echter bestaan als één van de echtgenoten, tegen de zin van de andere, hardnekkig weigert kinderen te verwekken en dan ook steeds maatregelen neemt om dit te voorkomen. Het Hof van Luik stond in een dergelijk geval de echtscheiding toe (38). Wij stipten weliswaar hoger aan dat het wezenlijke doel van het huwelijk wel eens betwist wordt (cfr nr. 1) maar aan beide partijen voldoening geven was onmogelijk: men kan niet tegelijkertijd de echtscheiding toestaan aan de ene echtgenoot en in hoofde van de andere het huwelijk als niet-

ontbonden beschouwen. Bij dergelijke moeilijkheden is het normaal dat men gaat steunen op *quod plerumque fit*: de doorsnee mens houdt er aan dat zijn huwelijk niet kinderloos blijft.

Een laatste opmerking nog. In verband met het gebruik van voorbehoedende middelen, vindt men in de rechtspraak uitdrukkingen als «fait immoral» (39), «procédés frauduleux et immoraux» (40), «manoeuvres immorales» (41)... Ik zou, als magistraat, dergelijke uitdrukkingen vermijden. Dat bewuste praktijken *in se* immoreel zouden zijn is lang geen uitgemaakte zaak (42). De rechter die ze toch als zodanig betitelt schiet te kort aan de plicht van volstrekte onpartijdigheid die op hem weegt: hij kiest immers kleur en mengt aan het debat overwegingen, ingegeven door een of andere wijsgerige overtuiging die aan een rechtszaak vreemd moeten blijven. Men kan zich zelfs afvragen of hij geen inbreuk maakt op het grote principe dat door artikel 5 van ons Burgerlijk Wetboek wordt vooropgezet.

d. Overzetten van een venerische ziekte.

6. Inzake dit punt van ons onderwerp is de rechtspraak stevig gevestigd. Zij is omzeggens unaniem. Verschillende beginselen kunnen vooropgesteld worden.

Eerste beginsel:

het feit zijn huwelijksgesellin (43) met een venerische ziekte te besmetten is op *zichzelf* geen grond tot echtscheiding.

6 bis. Dit blijkt al impliciet uit een arrest van Bordeaux (44). Deze uitspraak stelt wel vast dat een man zijn jonge echtgenote besmette, maar aanvaardt «qu'il ne l'a pas fait sciemment». Het principe wordt bekrachtigd in noot 4: «Il est généralement admis que la communication du mal vénérien n'est point par elle seule une cause de séparation de corps, et qu'elle ne prend le caractère d'une injure grave... qu'autant qu'elle est accompagnée de circonstances aggravantes» (45).

Arresten van Parijs en Brussel herhalen dit uitdrukkelijk: «La communication d'une maladie syphilitique à la femme par le mari n'est pas une cause de séparation de corps, alors qu'au moment du mariage, il se croyait guéri, et que la communication de la maladie a été ainsi involontaire et exempte de toute injure» (46). En nog: «...il peut être admis que la communication du mal vénérien par le mari à sa femme ne constitue pas toujours et nécessairement une cause de divorce» (47). Uitdrukkingen als «point par elle seule», «communication... involontaire et exempte de toute injure», «pas toujours et nécessairement» leiden naar een

Tweede beginsel:

«Verzwarende omstandigheden».

6 ter. Een eerste verzwarende omstandigheid bestaat er in de partner *welbewust* te besmetten (48). Dit is het geval: — als de man wist dat hij door een geslachtsziekte was aangetast zonder daarom de intieme betrekkingen met zijn echtgenote stop te zetten (49); — als de verloofde, die zich ziek weet, of die er niet van overtuigd is van een vroeger opgelopen geslachtsziekte volledig genezen te zijn, toch in het huwelijk treedt zonder zijn partner van de toestand op de hoogte te brengen: «Le fait qu'un homme se marie sans faire connaître à son épouse qu'il a été

atteint peu avant le mariage d'une maladie vénérienne dont il n'est pas certain d'être guéri, constitue une injure grave. Cette injure est aggravée du fait que le mari n'a jamais adressé à son épouse les renseignements médicaux qu'elle n'a cessé de lui réclamer et qui auraient pu la rassurer» (50).

(Er kan nochtans opgemerkt worden dat *Pothier* in het overzetten van een venerische ziekte geen grond tot echtscheiding vond «parce que ce mal n'est plus aujourd'hui incurable» (51). Deze jurist maakt geen onderscheid tussen welbewuste of onwetende besmetting.)

Een tweede verzwarende omstandigheid ligt in het *schuldige nalaten* de echtgenote — die men besmet weet — zodra mogelijk te doen verzorgen.

In die zin een uitspraak van het Hof van Bordeaux (52):

— een man besmet zijn jonge vrouw;

— het Hof aanvaardt «qu'il ne l'a pas fait sciemment» (hiertoe wordt besloten op grond van de ouderdom van de man — 23 jaar — en zijn «sens moral développé par l'éducation»; die motieven zijn zwak, want verder in het arrest zal blijken dat bewuste echtgenoot, niettegenstaande zijn jeugdige leeftijd en zijn «door-de-opvoeding-ontwikkelde-zin-voor-moraal», vroeger al tweemaal door een geslachtsziekte was aangetast;

— de echtgenoot, onderhevig aan valse schaamte, houdt zijn vrouw gedurende anderhalve maand in onwetendheid inplaats van haar onmiddellijk naar de dokter te sturen;

— de ziekte kan zich alsoz uitbreiden en dieper gaan wortelen («s'étendre et s'invétérer»).

Besluit: «...c'est là un acte coupable, un *sévice des plus caractérisés*».

Een derde verzwarende omstandigheid is er, als blijkt dat de gezondheid van het kind, dat uit een besmette moeder werd geboren, aangetast is (53).

Vierde verzwarende omstandigheid: «...le fait (= de welbewuste besmetting) revêt un caractère plus sérieux encore si l'on tient compte de la position sociale des parties, de l'éducation qu'avait reçue l'intimée...» (54). Hiermee ben ik het niet eens. Mijns inziens is het voor de vrouw van een werkloze even erg met een geslachtsziekte besmet te worden als voor de echtgenote van een rijk nijveraars.

Een supplementaire verzwarende omstandigheid is aanwezig als de man, die zijn echtgenote welbewust besmet heeft, beweert dat zij het is die hem de ziekte heeft overgezet: «interrogé sur sa maladie par un de ses parents, le défendeur a dit qu'elle ne pouvait lui avoir été communiqué que par sa femme» (55).

Derde beginsel:

«Gronden van verschoning».

6 quater. Uit het eerste beginsel (cfr. nr 6 bis) blijkt impliciet dat de echtgenoot die zich gezond waande niet voor schuldig kan gehouden worden.

Vrijuit gaat ook hij die meent dat hij aan een venerische ziekte lijdt, maar die deswege de nodige voorzorgsmaatregelen treft. Dit was het geval voor de man die

— enkele dagen na zijn huwelijk vaststelde dat hij een puist op zijn lip kreeg en daarom aan zijn vrouw verklaarde «qu'il ne pouvait plus l'embrasser, par crainte du danger qui pourrait en résulter pour elle...»

— in zijn verhoudingen met zijn echtgenote spe-

ciale preservatieven gebruikte om eventuele besmetting te voorkomen;

— onmiddellijk na zijn huwelijksreis te Parijs *verschillende* geneesheren ging raadplegen.

Daarbij kwam nog dat

— de appellante moest erkennen door haar echtgenoot *niet* besmet geworden te zijn;

— het nooit met zekerheid was uitgemaakt geworden of de man werkelijk aan syphilis had geleden (56).

Speciaal geval.

6 quinquies. De vrouw die — zonder dat zulks be-
wezen is — beweert dat zij en haar kind aan een geslachtsziekte lijden door toedoen van de man, maakt zich schuldig aan een belediging van erge aard die een eis tot echtscheiding, vanwege de echtgenoot, wet-
tigt (57).

Strafrechtelijk aspect van de zaak.

6sexies. Sedert het besluit van de secretaris-generaal van 19 juni 1941 werd het bewust overzetten van een geslachtsziekte door seksuele betrekkingen een wanbedrijf. Dit besluit werd vervangen door de besluitwet van 24 januari 1945 (58). De schuldige besmetter kan bestraft worden met gevangenisstraf van acht dagen tot twee jaar en met een geldboete van 26 tot 1.000 fr., of slechts met één van deze straffen. In geval van herhaling worden deze straffen op het dubbel gebracht (cfr. art. 11 1ste en 2de alinea). In vergelijking met 1941 werden de straffen *verlicht* en niet *verzwaard* zoals *Pasquier* verkeerdelijk zegt (59). Daarboven zegt deze auteur nergens dat de besluitwet van 1945 het besluit van 1941 afschafte. Hij citeert nog de alinea's 3 en 4 van artikel 11 van de wetgeving van 1941 zonder te vermelden dat die in de tekst van 1945 werden weggelaten: «Wanneer de geslachts-gemeenschap heeft bestaan tussen echtelingen, zal de vervolging slechts plaats hebben op klacht van de(n) echtgenoot(e) die in ieder geval, door intrekking van de klacht, de rechtsvordering kan stopzetten. Eveneens wanneer de zieke in de echt treedt met het slachtoffer, kan dit laatste, in ieder geval, de vervolging beletten of stopzetten.

In beide gevallen kan de echtgenoot(e) de uitvoering van de veroordeling stopzetten mits zulks aan te vragen bij het openbaar ministerie».

Principieel moet, naar mijn mening, deze oplossing behouden blijven, dit naar analogie van wat de wetgever inzake overspel voorziet. Een klachtdelict dus. Hier *wel* analogie in strafzaken: het is immers in het voordeel van de betichte.

Besluit.

6 septies. In al de door ons onderzochte gevallen was het de man die de ziekte aan zijn vrouw overgedragen had. Sommige uitspraken trekken trouwens in hun betoog daarop de aandacht, zodanig dat men soms de indruk krijgt dat de oplossing — in de omgekeerde veronderstelling — niet dezelfde zou geweest zijn. Bespreken wij meer in het bijzonder de onbewuste besmetting. De man kan zijn ziekte b.v. hebben opgelopen bij geslachtsverkeer met een prostituee. Eén keer kan volstaan om hem syphilis of blennoragie te bezorgen, maar een dergelijke geïsoleerde gebeurtenis is *tegen* hem geen voldoende grond tot echtscheiding. Met de vrouw is het anders gesteld. Aanwezigheid van een geslachtsziekte bij haar wijst bijna automatisch op het in haar hoofde schuldige overspel, door

artikel 229 B.W. als grond tot echtscheiding voorzien. Hier volstaat één enkel bewezen feit van ontrouw. Men kan zich derhalve afvragen of de echtgenoot die tegen zijn vrouw een akte tot echtscheiding inleidt omdat hij door haar — al was het dan onbewust — besmet geworden is, in onze huidige stand van wetgeving, niet *ipso facto* voldoening zou krijgen.

De vonnissen en arresten stonden steeds weer de echtscheiding toe op grond van de belediging van erge aard ⁽⁶⁰⁾. Ik meen dat het logischer zou zijn als rechtsgrond de « mishandelingen » te weerhouden ⁽⁶¹⁾. Het gaat hier toch over de feiten die de *fysieke* integriteit van de persoon aantasten. Daarbij heeft mijn interpretatie dit praktisch nut dat men geen onderscheid meer hoeft te maken volgens de maatschappelijke stand van de besmette persoon, zoals men dit voor de beledigingen pleegt te doen: ik kritiseerde in dit verband een arrest van Brussel van 21 december 1886 (cfr. nr. 6 ter, onder « vierde verzwarende omstandigheid »).

e. Weigering van geslachtelijk verkeer.

7. Meerdere malen viel het voor dat een vrouw, na verschillende jaren huwelijk, een akte tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed instelt, daarbij aanvoerend dat zij niet onthaagd geworden is ⁽⁶²⁾. In andere gevallen beklagt zij er zich enkel over dat haar man, sedert min of meer lange tijd, geen betrekkingen meer met haar heeft gehad. Het feit dat een echtgenoot de vleselijke voltrekking van het huwelijk weigert werd door de rechtspraak beschouwd als een belediging van erge aard die het toestaan van de echtscheiding wettigt. Tenminste, als gebleken is:

— dat de vrouw normaal gevormd is en niet onderhevig aan vaginisme ⁽⁶³⁾;

— dat de weigering van de man een beledigend karakter heeft, in die zin dat zij wordt ingegeven door misprijzen of onverschilligheid jegens zijn echtgenote ⁽⁶⁴⁾. Deze gevoelens kunnen blijken uit briefwisseling en de burgerlijke rechtbank van Brussel aanvaardde als bewijs geschriften waarin de man zich ondermeer als volgt tot zijn vrouw richtte: « Je vous l'ai dit cinquante fois: je ne vous veux pas, je n'en ai ni le courage, ni l'envie. Vous êtes peut-être la seule femme que j'ai rencontrée au courant de mon existence pour laquelle j'éprouve un sentiment d'insurmontable répugnance » ⁽⁶⁵⁾.

Tevergeefs zou een man een tegeneis tot echtscheiding indienen, aanvoerend dat hij zich beledigd voelt doordat zijn vrouw de echtelijke woning verlaten heeft, als blijkt dat zij slechts handelde omdat haar echtgenoot, na twee maand huwelijk, zich nog niet met haar verenigd had: « ...dans ces conditions, l'abandon du domicile conjugal de la femme n'est pas injurieux pour le mari, tandis que la non-consommation du mariage, par son abstention injustifiée, constitue pour la femme l'injure grave autorisant le divorce à son profit » ⁽⁶⁶⁾.

Vaak zullen, in deze materie, moeilijkheden oprijzen inzake bewijsvoering. Het algemeen beginsel « actori incumbit probatio » geldt onverminderd. Dit blijkt, ondermeer, uit een vonnis van de burgerlijke rechtbank van Alès ⁽⁶⁷⁾. Een vrouw, die na zes jaar huwelijk maagd gebleven is, vraagt op grond van deze toestand, de echtscheiding aan. Haar man verklaart dat hij met haar vaak verkeer heeft gehad zonder dat nochtans ooit een normale coïtus plaats greep. Dit schreef hij toe aan de houding van zijn echtgenote « qui... se débattait, poussait des cris et l'empêchait d'agir... » De vrouw ontkende dit en verweet aan haar man zijn

sexuele passiviteit. De rechtbank oordeelde dat deze passiviteit niet genoegzaam bewezen was en dat zij misschien kon toegeschreven worden aan een bestendige afwijzende houding van de vrouw. De echtscheiding werd geweigerd.

De echtelingen kunnen ook alle twee schuld dragen. Zo werd door het Hof van Montpellier de echtscheiding tegen de beide echtgenoten uitgesproken, toen gebleken was dat er, na elf maand samenwonen, nog geen volledige coïtus plaatsgegrepen had. De echtelingen hadden het overigens bij telkens weer mislukte pogingen gelaten ⁽⁶⁸⁾.

7bis. Maakt zich schuldig aan belediging van erge aard de echtgenoot die, na zekere tijd, weigert met zijn partner nog verder geslachtelijk verkeer te hebben ⁽⁶⁹⁾. In een recent arrest kwalificeerde het Hof van Lyon deze tekortkoming als « gewelddaden » ⁽⁷⁰⁾. Het stelt daarbij als beginsel voorop: « ...l'établissement de relations sexuelles normales, contrepartie nécessaire du devoir de fidélité, constitue une des obligations dérivant du mariage, dont chaque époux n'est libéré que par le consentement de l'autre ou par des circonstances assimilables à la force majeure ».

Zo zou de onthouding bv. haar beledigend karakter verliezen als moest blijken dat een vrouw zich enkel weigert aan haar echtgenoot — die geïnterneerd geweest was — omdat zij vreest abnormale kinderen voort te brengen ⁽⁷¹⁾.

De man die het bewijs kan leveren dat zijn abstinentie haar oorzaak vindt in beletselen van fysieke of psychische aard, die zijn gedrag verrechtvaardigen en elk vermoeden van misprijzen of smaad jegens zijn echtgenote terzijde schuiven, gaat vrijuit ⁽⁷²⁾.

Geen belediging ook als de betrekkingen opgehouden hebben « par suite des souffrances ressenties à cette occasion par la femme », tenminste als de man daarin oorspronkelijk geen aanstoot vindt om dan plots, na jaren, de belediging van erge aard in te roepen ⁽⁷³⁾.

De belediging van erge aard werd wel weerhouden tegen de vrouw die, geruime tijd na het afsluiten van het huwelijk, aan haar moeder verklaarde niet te weten waarin de huwelijksplicht bestond. Volgens het Hof van Brussel heeft de jonge echtgenote de plicht zich terzake te doen inlichten door personen die haar vertrouwen waardig zijn: « ...s'il peut être très louable pour une fille de 27 ans d'ignorer, au moment de se marier, quelles sont les obligations qui dérivent du mariage, il n'en est pas moins vrai qu'après que son mari lui en a vainement demandé l'accomplissement, elle est tenue de s'en instruire, soit auprès de sa mère, soit auprès d'autres personnes de sa famille qui sont dignes de sa confiance » ⁽⁷⁴⁾. De echtscheiding werd tegen de jonge vrouw uitgesproken.

f. Impotentie ⁽⁷⁵⁾.

8. Het principe staat nu vast: de onmacht mag niet *a priori* beschouwd worden als een grond tot echtscheiding ⁽⁷⁶⁾. De tegenovergestelde mening aanvaarden zou meteen betekenen de huwelijken, aangegaan op gevorderde leeftijd, bij voorbaat te veroordelen. De impotentie heeft overigens op zichzelf geen beschamend karakter en tast de waardigheid van de persoon niet aan.

De toestand zal echter anders beoordeeld worden als de man zijn gebrek bedrieglijk verborgen gehouden heeft vóór het huwelijk ⁽⁷⁷⁾.

De rechtspraak heeft ook beslist dat de echtgenoot die weigert, door een gevaarloos heelkundig ingrijpen, een einde aan zijn gebrek te doen stellen zich schuldig

maakt aan een belediging van erge aard. Zo werd de echtscheiding uitgesproken tegen een man die pas tijdens de huwelijksnacht zijn onmacht bestätigde. Bedrog kon men in zijn hoofd niet weerhouden vermits hij, in een vorig huwelijk, van volkomen mannelijkheid blijk gegeven had en niets zijn plotselinge impotentie kon laten voorzien. Er werd echter tegen hem aangevoerd dat hij steeds op negatieve of ontwijkende manier antwoordde telkens zijn vrouw hem aanraadde zich aan geneeskundige behandeling te onderwerpen. Hij stemde zelfs niet toe in een eenvoudig onderzoek (78).

Over een geval van impotentie, waaraan door doktersbehandeling kon verholpen worden, moest ook het Hof van Nancy (79) zich uitspreken. Na het huwelijk, zegt T... aan zijn vrouw dat een abnormale ligging van de teelballen hem impotent maakt. Op aanraden van zijn echtgenote gaat hij dan pillen slikken die hem, gedurende enkele tijd, een normale vitaliteit bezorgen. Er wordt zelfs een kind geboren. Geleidelijk verdwijnt die mannelijkheid weer. De geneesheren bevelen een heelkundig ingrijpen aan. T... weigert en zijn vrouw bekomt de scheiding van tafel en bed.

Indien de operatie echter de gezondheid of zelfs het leven van hem die de bewerking moet ondergaan in gevaar zou brengen, heeft deze persoon het recht te weigeren (80).

8bis. Het kanoniek recht neemt inzake impotentie zeer duidelijk stelling: «*Impotentia antedecens et perpetua, sive ex parte viri, sive ex parte mulieris, sive alteri cognita sive non, sive absoluta sive relativa, matrimonium ipso naturae iure dirimit*». (cfr Codex Iuris Canonici, can. 1068, § 1).

B. Buitenechtelijk verkeer.

a. Homosexualiteit.

9. De echtscheiding werd steeds toegestaan, onverschillig of het de man of de vrouw was die betrekkingen onderhield met een persoon van hetzelfde geslacht. Als de feiten maar vaststaan. Het bewijs kan op verschillende manieren geleverd worden.

Zo werd de schuldige verhouding die bestond tussen een gehuwd man en zijn vriend bewezen door een getuigenis van de persoon in wiens huis deze vriend een kamer huurde: verschillende malen had hij «*des traces qui ne pouvaient laisser aucun doute sur la nature des rapports*» (81) gevonden.

In een ander geval bleek de schuld vooral uit briefwisseling. Herhaaldelijk reeds had de vrouw aan haar echtgenoot gevraagd dat deze zich minder met zijn vriend zou inlaten (82). Tevergeefs. De man gewaagde van een «*communion spirituelle d'un homme avec un autre*» maar toch moest hij achteraf toegeven dat «*la tendance enfantine de son ami était trop semblable à la tendresse de sa femme*». De man bekomt zich steeds meer om zijn vriend en verwaarloost zijn vrouw volkomen. Deze vraagt de echtscheiding aan. Over die eigenaardige vriendschap zegt het Hof van Parijs: «*... il ne s'agit pas là d'une saine et utile amitié*». Daarbij stelt het vast dat de brieven van C... (vriend van de echtgenoot) heel wat anders lieten uitschijnen dan «*le souci de mettre au point des idées sur des questions politiques, sociales et religieuses*», netgeen volgens de echtgenoot het enige was dat de band tussen de beide mannen zo eng hield. Het arrest citeert verder enkele zinsneden en woorden die voorkwamen in de «*vriendschappelijke*» briefwisseling die gevoerd werd tussen de twee mannen. Het gaat er

over: «*intimité tendre à deux*»; «*solitude à deux enfin prochaine*»; «*fiançailles*»; «*éternité*»...

Bij dit alles kwam nog dat de echtgenoot aan zijn vrouw en aan zijn schoonmoeder een brief met beledigend karakter gestuurd had. De echtscheiding werd toegestaan (83).

Een derde geval betrof een Lesbische liefde. Een gehuwde vrouw onderhield met mejuffer T.M. «*des relations intimes et immorales*»: «*ces faits impliquent nécessairement la constatation d'une injure grave à l'égard du mari*» (84).

In de drie uitspraken die wij onderzochten werd als rechtsgrond tot echtscheiding telkens de *belediging van erge aard* weerhouden (85). Die kwalificatie is juist. Meer bepaald schijnt de belediging mij hier te liggen in het miskennen van de vrouwelijkheid of de mannelijkheid van de huwelijkspartner.

b. Paedophilie.

10. Het Hof van Gent moest zich in een dergelijke aanleggenheid uitspreken (86). De feiten hadden zich als volgt voorgedaan: een gehuwd man, die reeds vroeger veroordeeld was geworden wegens openbare schennis van de goede zeden, had tweemaal tereke kinderen van nauwelijks tien jaar aangeroepen om dan met hen, in het echtelijk huis, vóór het raam, onnoemlijke daden te begaan die de eerbaarheid kwetsten («*actes inqualifiables blessant la pudeur*»). Daarop volgde een nieuwe veroordeling. Zijn echtgenote achtte zich door het gebeurde zwaar beledigd en vroeg de echtscheiding aan. In eerste aanleg werd echter geopperd:

— dat het niet bewezen was dat die feiten in de echtelijke woning hadden plaatsgevonden, gedurende het gemeenschappelijk leven;

— dat het niet vaststond dat de getuigen van deze taferelen de echtgenoten kenden en al evenmin

— dat zij wisten dat de beschuldigde gehuwd was.

In beroep wedervoer het Hof van Gent echter: «*... ces faits accusent chez l'intimé un état d'esprit, un degré de perversion tels qu'ils ont dû froisser l'appelante dans ses sentiments d'épouse et de mère; ... ils portent atteinte à l'honneur, à la considération et à la dignité de l'appelante, quelque modeste que soit sa position sociale...*». De belediging van erge aard werd weerhouden en de echtscheiding werd uitgesproken. Deze oplossing kan niet aangevochten worden. Het feit boven een volwassen echtgenote niet-huwbare kinderen te verkiezen heeft alleszins een beledigend karakter. Afgezien dan nog van het schandaal, verwekt doordat het gebeurde vóór het raam had plaatsgegrepen...

c. Veroordeling wegens openbare schennis van de goede zeden met een buitenechtelijk partner.

11. Het overspel van de man is in principe geen grond tot echtscheiding. Wanneer de betrekkingen met een andere vrouw echter in zulke omstandigheden plaats grijpen dat zij tot «*openbare schennis van de goede zeden*» aanleiding geven, kan de echtgenote de echtscheiding wel vorderen. Maar dan op grond van de belediging van erge aard. De man heeft immers *publiek* uiting gegeven aan het misprijzen of de onverschilligheid die hij jegens zijn vrouw koestert. Het is zelfs niet noodzakelijk dat de geslachtsdaad volbracht werd. Handelingen die de eerbaarheid kwetsen volstaan. Dit blijkt uit een vonnis van de burgerlijke rechtbank van Gent (87).

Mutatis mutandis geldt vanzelfsprekend dezelfde oplossing voor de gehuwde vrouw.

C. Speciale gevallen.

a. Naaktloperij.

12. Er bestaat in dit verband een uitspraak van de Seinerechtbank (88). De feiten hadden zich als volgt voorgedaan :

- het huwelijk heeft plaats in 1917;
- oorspronkelijk beoefenden man en vrouw samen het naaktlopen;

- er komen kinderen (twee meisjes, één jongen);
- op zeker ogenblik laat de vader zich naakt fotograferen, in gezelschap van zijn — eveneens naakte — dochtertjes (deze hadden op zijn schouders plaats genomen);

- de vader laat dit document afdrukken in een tijdschrift voor nudisten en stuurt exemplaren hiervan naar bevriende families;

- hij laat ook een naaktfoto maken van zijn vrouw « en état de très prochaine maternité »;

- op een nacht, als hij enkele dagen verlof doorbrengt bij vrienden, dringt hij — in zijn hemd — binnen in de kamer van twee jonge meisjes en trekt zich slechts terug « sur leur protestation »;

- hij onderhoudt « des relations suspectes » met een jonge Duitse hoedenmaakster waarvan hij het gezelschap aan zijn gezin opdringt;

- in een aantekenboek vermeldt hij zijn « caresses » met een genaamde Andrée;

- als haar meisjes respectievelijk twaalf en veertien jaar oud geworden zijn maakt de moeder zich zorgen over hun toekomst en wil zij de naaktloperij stop zetten; zij vordert de echtscheiding, zich daarbij steunend op de hogervermelde feiten.

De rechtbank ziet in het geheel van die gebeurtenissen een belediging van erge aard en spreekt de echtscheiding uit. Zij veroordeelt het naaktlopen principieel niet maar stelt vast : « le sport du nu... ne doit jamais dégénérer en abus ». Het is juist op grond van de begane *misbruiken* dat het pleit in het voordeel van de vrouw beslecht werd. Zonder die buitensporigheden vanwege de man ware de oplossing waarschijnlijk anders geweest. In die zin ook een noot bij het vonnis : « au point de vue juridique, ... il est difficile d'admettre que la seule pratique du nudisme, désavouée par la femme après une tolérance prolongée puisse lui valoir le bénéfice du divorce... ».

b. Poeder van Spaanse vlieg.

13. Over een specifiek geval van sexueel wangedrag gaat het hier niet. Volledigheidshalve vermeld ik echter een arrest dat ons leert tot waar een sexueel onvoldane vrouw ging. Zij had haar man, buiten zijn weten, poeder van Spaanse vlieg (vergift) doen slikken om zijn geslachtsdrift op te wekken en hem door dit middel weer nader tot zich te brengen. Zij meende immers dat hij geen genegenheid voor haar meer koesterde. Het Hof van Brussel (89) weigerde notwithstanding de echtscheiding ten gunste van de man uit te spreken : « quel que soit le jugement que l'on est en droit de porter sur les agissements de l'intimée, le mobile auquel elle a obéi enlève à ses actes tout caractère injurieux ». Het argument krachtens hetwelk de vrouw zich, jegens haar echtgenoot, schuldig zou gemaakt hebben aan « mishandelingen » (« sévices ») kon al evenmin weerhouden worden : er was immers gebleken dat de man weinig hinder van zijn Spaanse vlieg ondervonden had : « la santé de l'appelant n'a pas été compromise ».

c. Kunstmatige bevruchting.

14. De vrouw die, gedreven door een « désir exacerbé d'une maternité tardive », verschillende malen (overigens zonder resultaat gebleven) kunstmatige bevruchting heeft geëist, maakt zich schuldig aan een handwijze die haar echtgenoot vernedert. Zelfs het feit dat deze, ingevolge « zwakheid van karakter », telkens weer instemde met die praktijken ontnemt aan het gebeurde zijn *beledigend* karakter niet (90).

In een noot becritiseert professor *Breton* dit betoog. In de eerste plaats omdat hij in het arrest van Lyon tevergeefs naar motivering zoekt. Immers, bijvoeglijke naamwoorden als « humiliant », « excessif », « injurieux » kunnen, op zichzelf, bezwaarlijk voor motieven gehouden worden. Verder verwijt de professor van Alger aan de uitspraak haar gemis aan nuances : zij laakt principieel en zonder verder commentaar een procédé waarvan het moreel karakter een uitgediepte studie verdient, eerder dan *a priori* veroordeeld te worden. Professor *Breton* wijst er op dat vooraanstaande rechtsgeleerden het over dit probleem niet eens werden en dat sommigen zich zelfs onthielden een waardeoordeel uit te spreken. Kortom, alles wel gewikt en gewogen : « il est périlleux de conclure ».

Mijn inziens beoordeelde het hof van Lyon dit probleem onjuist. De man had toegestemd in wat er gebeurd was. Ware het niet veel eenvoudiger en juridisch beter verantwoord geweest de echtscheiding, tegen de vrouw gevorderd, te weigeren, zeggend aan de echtgenoot : « volenti non fit iniuria » ?

III. Besluit.

15. Ik heb vooral de rechtspraak aan het woord gelaten. In de eerste plaats omdat het vaak ging over feitelijke kwesties waar geen oplossing in abstracto mogelijk was. Vervolgens ook omdat de rechtsleer in dit verband zeer bondig is en meestal het geheel van de hier opgeworpen problemen in een paar lijnen vermeldt onder de algemene benaming van « fout in het geslachtelijk verkeer » (faute dans les relations sexuelles »).

Veel recente vonnissen of arresten vinden wij niet. Dit mag spijtig genoemd worden, want het komt me voor dat sommige problemen vandaag een andere oplossing zouden krijgen. Dit onder invloed van de wijziging die de ideeën in verband met de sexualiteit tijdens de laatste decennia schenen te ondergaan. Krachtens deze nieuwe opvatting zou ook de juridische kwalificatie van sommige feiten dienen veranderd te worden. Zo wordt nu toch algemeen aangenomen dat de vrouw niet gedoemd is de geslachtsdaad alleen maar te ondergaan : zij heeft een *recht op sexuele voldoening* (91). Indien de man haar die ontzegt staat men, mijns inziens, eerder voor een geval van « mishandelingen » dan voor een belediging van erge aard.

15bis. Een laatste opmerking nog. Bij het bestuderen van de onderscheidene vonnissen en arresten heb ik mij de bedenking gemaakt dat het, voor mensen die een beetje van de desbetreffende rechtspraak op de hoogte zijn, wel heel gemakkelijk moet worden om een echtscheiding door collusie te bekomen. En hier sluiten wij aan bij de conclusie waartoe professor *Breton* komt in de reeds vermelde noot onder het arrest van het Hof van Lyon : « Ainsi se vérifie une fois de plus la règle non écrite de notre droit que, pour obtenir le divorce, il suffit bien souvent de le demander ».

Jacques DE BRUYNE.

(1) Ik dank mijn collega's *Ds Th. da Costa* en *Z.E.P. L. Leys*, respectievelijk leraar in de protestantse- en rooms-katholieke godsdienst aan het koninklijk atheneum te Berchem. Dank zij de belangwekkende gegevens die zij me bezorgden kreeg ik een inzicht in de standpunten die de katholieke en hervormde kerk er op nahouden in verband met sommige problemen die verder zullen behandeld worden.

(2) Hierover cfr. *De Page* « *Traité élémentaire de droit civil belge* », I, n° 566.

(3) Op het feit dat sexualiteit en voortplanting heel wat verder van elkaar staan als vroeger wel werd vooropgesteld trekt *Dr Van Emde Boas* de aandacht, als hij schrijft: « Naarmate het zenuwstelsel aan betekenis toeneemt wordt het verband tussen voortplanting en sexualiteit losser, zowel op biologisch als op psychologisch niveau... M.a.w. het *subjectief-finale doel*, de functionele lust, wordt belangrijker dan het *objectieve*, de voortplanting... » in *Winkler-Prins Encyclopedie*, V° Sexualiteit-Natuurwetenschappelijke aspecten.

(4) Luik, 22 december 1925, B.J. 1926, 215; B.R. Luik, 22 oktober 1946, J.T. 1947, 8; Lyon, 28 mei 1956, D. 1956, 646...

(5) Rennes, 13 december 1841, *Journal du Palais* 1842, 1, 464.

(6) in *Planiol et Ripert* « *Traité pratique de droit civil français* », 2e éd., II, n° 526.

(7) Brussel, 12 juli 1893, B.J. 1893, 1301.

(8) Brussel, 12 juli 1893, voormeld.

(9) Te weten: « *coit avec un partenaire sexuellement mûr du sexe opposé* ».

(10) cfr. *E. Seelig* « *Traité de criminologie* » (vertaald uit het Duits), 1956, p. 102.

(11) A. Kinsey, W.B. Pomeroy, C.E. Martin « *Sexuele gedragingen van de man* » (Nederlandse vertaling) 1951, p. 401. Tevergeefs zou men, mijns inziens, opwerpen dat deze cijfers gebaseerd zijn op verklaringen van Amerikaanse staatsburgers. Het percentage kan lichtjes verschillen van continent tot continent maar een mens blijft een mens. Van deze overweging maakt professor *Dekkers* zelfs een « postulaat » van de rechtswetenschap (cfr. zijn « *Le droit privé des peuples* », p. 466).

(12) cfr. *Van Dale's* « *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal* », V° Perversiteit.

(13) P. Chanson « *L'art d'aimer* », 1948, p. 50 (Het boek draagt het « nihil obstat »).

(14) Tegelijkertijd wordt het probleem van het anaal contact aangeraakt (desbetreffend, cfr. *infra*).

(15) cfr. *B.H. Merkelbach* « *Quaestiones de Castitate et Luxuria* », Luik, 1926, p. 92.

(16) cfr. *Dr P.J.F. Dupuis* « *Uw deel in dit leven* », p. 67.

(17) Over de genitale kus, zie ook: *Dr E. Chesser* « *Liefde zonder vrees* », 12e druk, 1953, p. 54 en vlg. en *J. en J. Rainer* « *Sexuele vreugde in het huwelijk* », 2e druk 1953, p. 157. Hoewel van algemeen standpunt uit geschreven, worden deze boeken zonder voorbehoud door protestantse theologen aanbevolen.

(18) In *Winkler-Prins Encyclopedie*, V° Sexualiteit-Natuurwetenschappelijke aspecten.

(19) Nancy, 10 maart 1894, S. 1894, 2, 112.

(20) Zonder nadere verklaring.

(21) Nîmes, 5 juni 1894, S. 1896, 2, 142.

(22) Zonder nadere verklaring.

(23) Orléans, 4 maart 1904, S. 1904, 2, 301.

(24) Zonder nadere verklaring.

(25) Poitiers, 3 december 1894, Pas. 1895, 4, 44.

(26) Dit arrest hervormt een vonnis van de B. R. van La Roche-sur-Yon die geweigerd had de scheiding van tafel en bed toe te staan.

(27) o.c., p. 45.

(28) cfr. nr 9.

(29) o.c., p. 45.

(30) In dit verband verstrekt *E. Seelig* volgende bijzonderheden: « *Le sodomite a tendance à satisfaire ses besoins sexuels avec des animaux*. Dans notre civilisation ceci n'est fréquent qu'à la campagne. Des valets de ferme et des bergers un peu simples d'esprit, qui ne peuvent avoir de commerce sexuel normal par suite de circonstances extérieures ou d'un complexe d'infériorité et d'autre part sont continuellement en contact avec des animaux, ont tendance à chercher auprès d'eux la satisfaction de leurs besoins sexuels; on choisit de préférence pour cela des génisses, des pouliches et des chèvres, mais il arrive aussi qu'on prenne pour *partenaires* des truies et même des poules. Dans les villes, par contre ce sont les femmes qui dressent des chiens à les lécher ou même à pratiquer le coit avec elles. Parfois cette perversion se combine avec d'autres; c'est ainsi qu'en 1901 un employé de la fourrière obligea sa femme à pratiquer le coit avec un chien en sa présence... » o.c., p. 113.

(31) Fr. Cass., 21 november 1839, J.P. 1840, I, 5.

(32) In bewust geval zou echter een voorbehoud gemaakt kunnen worden. De vrouw had immers aan twee geneesheren verklaard « *qu'elle avait cédé trois fois à son mari* ». Blijkt daaruit niet dat er geen geweld geweest was? En had de vrouw — om te ontsnappen aan het verwijt *volenti non fit iniuria* — geen klacht moeten neerleggen nadat de gebeurtenissen zich voor de eerste maal hadden voorgedaan? Of dan toch tenminste na de tweede keer, toen met zekerheid bleek dat de man zijn schuldige praktijken niet wenste stop te zetten?

(33) cfr. *Merkelbach*, o.c., p. 92 (hierboven vermeld onder « *liefkozingen* »).

(34) Brussel, 3 januari 1908, Pas. 1908, 2, 308.

(35) Dit alles principieel; in felte bekrachtigde het hof

een vonnis van de B.R. van Brussel (de tekst hiervan gaat die van het arrest vooraf) dat de echtscheiding uitgesproken had in *het voordeel van de man* die door zijn echtgenote op beledigende wijze verlaten was geworden (het gebruik van preservatieven waarop de vrouw op haar beurt steunde om de scheiding van tafel en bed aan te vragen werd niet bewezen geacht).

(36) Caen, 26 december 1899, S. 1900, 2, 143.

(37) Bij Caen 26 december 1899, voormeld.

(38) Luik, 7 januari 1927, Jur. Liège 1927, 201. Het was hier de vrouw die geen kinderen wenste. *Addé*: A. Pasquier « *Précis du divorce* », 1959, p. 70 en A. Piérard « *Divorce et Séparation de corps* », 1927, I, pp. 278-279.

(39) cfr. B.R. Cherbouurg (datum niet vermeld), bij Caen, 26 december 1899, voormeld.

(40) Caen, 26 december 1899, voormeld.

(41) Caen, 26 december 1899, voormeld.

(42) In Engeland kan men zich voorbehoedmiddelen aanschaffen op dezelfde wijze als men chewing-gum of chocolade bekomen kan: in automatische verdelers; de hervormde kerk keurt het gebruik van preservatieven niet af; in sommige Aziatische landen wordt op het openlijk een strenge politiek van geboortebepalking aangeprezen...

(43) In de gevonden uitspraken was het telkens de man die zijn vrouw besmette.

(44) Bordeaux, 17 februari 1857, D.P. 1857, 2, 98.

(45) Met referentie naar *Demolombe*, *Marcadé* en anderen.

(46) Parijs, 5 februari 1876, D.P. 1876, 5, 405.

(47) Brussel, 21 december 1886, Pas. 1887, 2, 64. In die zin ook: noot bij Fr. Cass. 30 november 1925, Gaz. Pal. 1926, I, 209.

(48) In die zin: A. Piérard, o.c. I, p. 280.

(49) cfr. Brussel, 21 december 1886, voormeld (te meer: « *qu'il avait des habitudes de débauche qui ne pouvaient le laisser dans l'ignorance ni de la cause ni de la gravité du mal dont il était atteint* »); B.R. Gent, 8 mei 1897, P.P. 1897, 1185; Parijs, 29 februari 1912, Gaz. Pal. 1912, I, 493 (principieel). *Addé*: A. Pasquier, o.c., p. 71.

(50) cfr. B.R. Brussel, 7 maart 1956, Rev. dr. fam., p. 138. Zie ook: Fr. Cass. 30 november 1925, voormeld (impliciet) en Fr. Cass., 7 mei 1935, D.P. 1935, I, 78.

(51) « *Du contrat de mariage* », nr 514.

(52) Bordeaux, 17 februari 1857, voormeld.

(53) Met dien verstande dat de vader — tijdens de periode waarin hij het kind verwekte — wist dat hij ziek was. (Wij sluiten dus aan bij de eerste verzwarende omstandigheid). cfr. Brussel, 21 december 1886, voormeld.

(54) Brussel, 21 december 1886, voormeld.

(55) B.R. Gent, 8 mei 1897, voormeld.

(56) cfr. voor dit alles: Parijs, 29 februari 1912, voormeld.

(57) Fr. Cass. 7 februari 1939, D.H. 1939, 211.

(58) Zoals in het besluit van 1941 worden de ziekten waarvan de overzetting bestraft wordt limitatief opgesomd: syphilis, gonorrhoe, ulcus molle en lymphogranuloma of Nicolas-Favre-ziekte (cfr. artikel I).

(59) o.c., p. 72.

(60) Met uitzondering van het hoger vermeld arrest van Bordeaux (17 februari 1857) dat de feiten interpreteerde als « *mishandelingen* » (het betrof hier de schuldige nalatigheid van de man zijn vrouw te laten verzorgen).

(61) Dit doet trouwens professor *Dekkers*, cfr. « *Handboek van Burgerlijk Recht* », I, nr 276.

(62) cfr. Luik, 15 maart 1902, Pas. 1902, 2, 232 (na vier jaar huwelijk); B. R. Brussel, 1 april 1916, P.P. 1915-1920, 3217 (na één jaar huwelijk); B. R. Le Mans, 11 maart 1941, Gaz. Pal. 1941, I, 281 (na twee jaar huwelijk)...

(63) B. R. Brussel, 1 april 1916, voormeld. *Dr Dupuis* bepaalt vaginisme als volgt: het is een « *abnormale angst voor de geslachtsdaad, zich uitend in een stijf tegen elkaar persen van de dijnen bij iedere beweging in de richting van de schede* » (o.c.p. 53). En, in dezelfde zin: « *pijnlijke krampachtige samentrekking van de spieren om de schede-ingang of om de schede zelf, meestal uitdrukking van psychische afweer tegen geslachtsgemeenschap* » (cfr. Medische *Winkler-Prins* 1955, I, p. 536).

(64) Luik, 15 maart 1902, voormeld; B.R. Brussel, 1 april 1916, voormeld; Luik, 25 februari 1938, J.T. 1938, 222; B.R. Le Mans, 11 maart 1941, voormeld.

(65) B.R. Brussel, 1 april 1916, voormeld.

(66) Luik, 25 februari 1938, voormeld.

(67) B.R. Alès, 22 november 1944, Gaz. Pal. 1944, 2, 184.

(68) Montpellier, 2 maart 1938, D.H. 1938, 312.

(69) Brussel, 4 april 1905, Pas. 1905, 2, 197; Brussel, 19 februari 1908, Pas. 1908, 2, 281 (principieel); Luik, 22 dec. 1925, B.J. 1926, 215, B.R. Luik, 4 november 1927, Pas. 1928, 3, 174 (principieel). Zie ook *Pasquier*, o.c., p. 69.

(70) Lyon, 28 mei 1956, D. 1956, 646 (Het was de man die in gebreke gebleven was).

(71) Luik, 25 december 1925, voormeld.

(72) B.R. Brussel, 1 april 1916, voormeld (principieel). Zie ook B.R. Le Mans, 11 maart 1941, voormeld (met noot in die zin).

(73) B.R. Luik, 4 november 1927, voormeld.

(74) Brussel, 4 april 1905, Pas. 1905, 2, 197.

(75) Wat de begripsbepaling betreft, kan men verwijzen naar de definitie van A. De Smet: « *Impotentia concipi potest dupliciter: incapacitas coeundi, et incapacitas generandi seu foecundandi*. » Wat het eerste aspect van het probleem betreft, vervolgt de schrijver: « *... impotentia datur quotiescumque praesto non sunt organa expedita ad penetrationem vasis debiti, cum emissionem seminis virilis: virga scil. erectibilis, ex parte viri, cum testiculis ad semen elaborandum necessariis, ac canali pervio ad urethrum, et ex parte feminae, vagina pervia. Unde impotentiam impor-*

taret, apud virum, absentia virgae, anophrodisia ac aphrodisia, disproporatio virgae, absentia testiculorum, resectio utriusque canalidis deferentis per vasectomiam, vel quaevis infirmitas quae penetrationem physice impedit aut seminationem intra vas... In muliere, impotentiam constituit defectus vaginae, nimia arctitudo aut vaginismus, vel etiam, probabilis saltem, occlusio hermetica vaginae ex parte uteri...» En over het tweede punt: «...in altera acceptione, impotentes essent etiam illae personae, quae quidem valent descriptam copulam perficere, sed carent organo seu elemento, *extra copulae actum*, ad foecundationem physiologicam et insupplebiliter necessario...» (cfr. A. DE SMET «De sponsalibus et matrimonio», 1927, pp. 478-480).

(76) Nancy, 6 mei 1946, Gaz. Pal. 1946, 2, 7; B.R. Luik, 22 oktober 1946, J.T. 1947, 8.

(77) Nancy, 6 mei 1946, voormeld; B.R. Luik, 22 oktober 1946, voormeld. Zie ook A. DE NEEF «Studie van de rechtspraak over feiten daterende van vóór het huwelijk als rechtsgrond tot echtscheiding» in R.W. 1959-1960, kol. 1873 en vlg.

(78) Caen, 10 mei 1926, Gaz. Pal. 1926, 2, 120.

(79) Nancy, 6 mei 1946, voormeld.

(80) B.R. Le Havre, 9 juli 1926, Gaz. Pal. 1926, 2, 588 (Het ging hier over een vrouw die door een lichaamsgebrek geen betrekkingen met haar echtgenoot kon hebben).

(81) B.R. Antwerpen, 26 mei 1888, P.P. 1888 n° 1216.

(82) Parijs, 23 november 1908, D.P. 1909, I, 503.

(83) Het arrest van Parijs werd bekrachtigd door het opperste hof: Fr. Verbr. 19 juli 1909, D.P. 1909, I, 504.

(84) Fr. Verbr., 7 mei 1934, Gaz. Pal. 1934, 2, 481.

(85) Zie ook A. PASQUIER, o.c., p. 89.

(86) Gent, 19 november 1904, B.J. 1905, 367.

(87) B.R. Gent, 10 juni 1893, P.P. 1893, n° 1810.

(88) B.R. Seine, 23 juni 1932, Gaz. Pal. 1932, 2, 373.

(89) Brussel, 19 februari 1908, Pas. 1908, 2, 282 (In eerste aanleg was de echtscheiding reeds geweigerd geworden).

(90) Lyon, 28 mei 1956, voormeld (De echtscheiding werd uitgesproken tegen beide echtgenoten. Zo was ook de uitspraak in eerste aanleg geweest).

(91) Dat recht wordt ook aan de vrouw erkend door de katholieke huwelijksmoraal.

Rechtspraak, chronologisch gerangschikt.

1839
Fr. Verbr., 21 november 1839, J. Pal. 1840, I, 5 (sodomie tussen echtgenoten).

1841
Rennes, 13 december 1841, J. Pal. 1842, I, 464 (Verboden liefkozingen).

1857
Bordeaux, 17 februari 1857, D.P. 1857, 2, 98 (overzetten venerische ziekte).

1876
Parijs, 5 februari 1876, D.P. 1876, 5, 405 (overzetten venerische ziekte).

1886
Brussel, 21 december 1886, Pas. 1887, 2, 64 (overzetten venerische ziekte).

1888
B.R. Antwerpen, 26 mei 1888, P.P. 1888 n° 1216 (homosexualiteit tussen mannen).

1893
B.R. Gent, 10 juni 1893, P.P. 1893 n° 1810 (openbare schennis van de goede zeden met buitenechtelijk partner).
Brussel, 12 juli 1893, B.J. 1893, 1301 (cunilinctus - fellatio).

1894
Nancy, 10 maart 1894, S. 1894, 2, 112 (verboden liefkozingen en nalating het huwelijk vleselijk te voltrekken).

Nîmes, 5 juni 1894, S. 1896, 2, 142 (tegennatuurlijke praktijken).

Poitiers, 3 december 1894, Pas. 1895, 4, 44 (brutale liefkozingen).

1897
B.R. Gent, 8 mei 1897, P.P. 1897, 1185 (overzetten venerische ziekte).

1899
Caen, 26 december 1899, S. 1900, 2, 143 (geboortebepurende middelen).

1902
Luik, 15 maart 1902, Pas. 1902, 2, 232 (nalating het huwelijk vleselijk te voltrekken).

1904
Orléans, 4 maart 1904, S. 1904, 2, 301 (tegennatuurlijke praktijken - man die vertelt wat er in het echtelijk bed gebeurt).

Gent, 19 november 1904, B.J., 1905, 367 (paedophilie - openbare schennis van de goede zeden).

1905
Brussel, 4 april 1905, Pas. 1905, 2, 197 (vrouw die weigert zich aan het voltrekken van de huwelijksplicht te onderwerpen).

1908
Brussel, 3 januari 1908, Pas. 1908, 2, 308 (geboortebepurende middelen).

Brussel, 19 februari 1908, Pas., 2, 281 (man die weigert de huwelijksplicht te volbrengen).

Brussel, 19 februari 1908, Pas. 1908, 2, 282 (toedienen van poeder van Spaanse vlieg aan echtgenoot om zijn driften te prikkelen).

Parijs, 23 november 1908, D.P. 1909, I, 503 (homosexualiteit tussen mannen).

1912
Parijs, 29 februari 1912, Gaz. Pal. 1912, I, 493 (overzetten venerische ziekte).

1916
B.R. Brussel, 1 april 1916, P.P. 1915-1920, 3, 217 (vrouw, maagd gebleven na een jaar huwelijk).

1925
Fr. Verbr. 30 november 1925, Gaz. Pal. 1926, I, 209 (overzetten venerische ziekte).

Luik, 22 december 1925, B.J. 1926, 215 (vrouw die weigert zich aan het voltrekken van de huwelijksplicht te onderwerpen).

1926
Caen, 10 mei 1926, Gaz. Pal. 1926, 2, 120 (impotentie).

B.R. Le Havre, 9 juli 1926, Gaz. Pal. 1926, 2, 588 (lichaamsgebrek van de vrouw dat geslachtelijke betrekkingen onmogelijk maakt).

1927
Luik, 7 januari 1927, Jur. Liège, 1927, 201 (geboortebepurende praktijken toegepast door de vrouw).

B.R. Luik, 4 november 1927, Pas. 1928, 3, 174 (stopzetten van geslachtelijk verkeer wegens de pijn waaraan de vrouw bij die gelegenheid onderhevig is).

1932
B.R. Seine, 23 juni 1932, Gaz. Pal. 1932, 2, 373 (naaktloperij).

1934
Fr. Verbr., 7 mei 1934, Gaz. Pal. 1934, 2, 481 (homosexualiteit tussen vrouwen).

1935
Fr. Verbr., 7 mei 1935, D.P. 1935, I, 78 (overzetten venerische ziekte).

1938
Luik, 25 februari 1938, J.T. 1938, 222 (vrouw maagd gebleven na zes maand huwelijk).

Montpellier, 2 maart 1938, D.H. 1938, 312 (echtelingen slagen er niet in de geslachtsdaad te volbrengen).

1939
Fr. Verbr. 7 februari 1939, D.H. 1939, 211 (overzetten venerische ziekte).

1941
B.R. Le Mans, 11 maart 1941, Gaz. Pal., 1941, I, 281 (vrouw maagd gebleven na twee jaar huwelijk).

1944
B.R. Alès, 22 november 1944, Gaz. Pal., 1944, 2, 184 (vrouw maagd gebleven na zes jaar huwelijk).

1946
Nancy, 6 mei 1946, Gaz. Pal., 1946, 2, 7 (impotentie).

B.R. Luik, 22 oktober 1946, J.T., 1947, 8 (impotentie).

1956
B.R. Brussel, 7 maart 1956, Rev. dr. fam., p. 138 (man die aan zijn vrouw verborgen houdt dat hij, vóór het huwelijk door een venerische ziekte was aangetast).

Lyon, 28 mei 1956, D. 1956, 646 (man die weigert de huwelijksplicht te volbrengen - kunstmatige bevruchting).

VLAAMSE JURISTEN,

Abonneert U op het "Rechtskundig Weekblad"

DE TAXATIE BIJ VERGELIJKING. — Art. 28 SWIB. al. 1

Art. 28 al. 1. Samengeschakelde Wetten op de Inkomstenbelastingen.

« Bij gebreke aan bewijskrachtige gegevens, geleverd hetzij door de belanghebbende, hetzij door het beheer, worden de winsten — van nijverheids-, handels- en landbouwbedrijven en de winsten van vrije beroepen, ambten en posten en elke andere winstgevende bedrijvigheid — voor elk belastingsplichtige bepaald naar de normale winsten of baten van *soortgelijke* belastingsplichtigen en met inachtneming, volgens het geval van het aangewende kapitaal, van de omzet, van het aantal werklieden, van de benuttigde drijfkracht, van de huurwaarde der in bedrijf genomen gronden; alsmede van alle andere nuttige inlichtingen. Het beheer kan ten dien einde, in overleg met de betrokken bedrijfsgroeperingen, forfaitaire grondslagen van een aanslag vaststellen. » (art. 25 W. v. 13-7-1930 en art. 5 W. v. 20-8-1957).

1. Wanneer kan de Administratie taxeren bij vergelijking?

— Bij gebrek aan bewijskrachtige gegevens, voorgebracht door belastingsplichtige of administratie (1). De Administratie is *niet* verplicht artikel 28 toe te passen. Zij kan de inkomsten ramen op een vermoedelijke basis, en het is *slechts* bij *gebrek aan bewijskrachtige gegevens* dat de Administratie artikel 28 of 55 (tekenen en indicïen) moet toepassen om de inhoud bedoeld bij art. 25 § 1 (de inkomsten) te bepalen (2).

Is er evenwel gebrek aan inlichting dan is een gewetensvol gedane beoordeling door een belastingsambtenaar *niet* voldoende. De Adm. heeft de verplichting in zulk geval te handelen door vermoedens, die *moeten* voortvloeien uit tekenen of indicïen (art. 55) of uit vergelijking (art. 28) (3).

— Er zijn geen bewijskrachtige gegevens zo de Adm. staat voor een boekhouding, die onregelmatig is en niet geloofwaardig (4) of wanneer de bewijsstukken en bijgevoegde dokumenten niet-afdoende zijn of ontbreken (5).

Het volstaat *niet* in een boekhouding de fouten te verbeteren die werden ontdekt bij een nazicht door de administratie, om aan die boekhouding een bewijskrachtige waarde toe te kennen (6).

Om reden dat art. 28 slechts mag worden toegepast bij *gebrek* aan bewijskrachtige elementen is de *rekenning* — door bepaalde controleurs gevolgd, die erin bestaat een regelmatige boekhouding te verwerpen, om de enkele reden dat de winst minder is dan diegene van gelijksoortige belastingsplichtigen, — *niet* in overeenstemming met de wet (7).

Het is immers goed mogelijk met een zelfde zaken-cijfer veel minder winst te hebben; dit hangt af van commerciële politiek en efficiency (8).

2. De bewijskracht der gegevens.

Een geschrift is bewijskrachtig als het geschraagd wordt door de nodige stukken om het waarachtig te maken (9).

Het is niet bewijskrachtig:

- zo de verantwoordingsstukken ontbreken (10);
- als er een lakune is, vervalt de juistheid (11);
- een opgave van ontvangsten en uitgaven in één keer opgemaakt om te dienen ter zake de aangifte, heeft geen bewijskracht (12);

— van zodra er een vermoeden van bedrog kan afgelezen, is de boekhouding ongeloofwaardig, ook zo ze is gehouden overeenkomstig het Wetboek van Koophandel (13);

— het weglaten van één uitgave of ontvangst ontnemt de geloofwaardigheid (14).

De administratie is hierin niet vrij; het Hof van Beroep houdt er toezicht op en zegt of de door de belastingsplichtige voorgehouden elementen voldoende zijn of niet (15).

Geresumeerd eist de fiscus — mits de nodige boekhoudkundige nuancerings in de methodes — een journaal, een boek der inventarissen, een boek met dubbels van facturen en briefwisseling, en voor de kleinhandelaars meestal een staat per dag van ontvangsten en uitgaven (16).

Voor de kleinhandelaar moet het kasboek alle betalingen bevatten (17). Evenwel is de boekhouding in orde zo de belastingsplichtige telkens de ontvangsten op een bloknotitieboekje schrijft en wekelijks overschrijft in het kasboek (18).

Advokaten, geneesheren en andere vrije beroepen of posten moeten speciale dagboeken houden, waarin elke ontvangst wordt ingeschreven en aan de klant ontvangst-bewijs — het dubbel — wordt afgegeven (art. 30 S.W.I.B. art. 7 lid 2, Wet van 20-8-1947).

3. Voorwaarde voor een geldige vergelijking: vergelijking met soortgelijke belastingsplichtigen.

— Vóór de administratie tot vergelijking kan overgaan moet ze eerst en vooral juist vaststellen *welke* activiteit de belastingsplichtige juist uitoefent (19). Het gebruiken van art. 28 mag geen stijlclausule worden, die de controle van het Hof van Beroep onmogelijk maakt (20).

— Het art. 28 voorziet de vergelijking met soortgelijke of similaire ondernemingen en *niet* met ondernemingen die identiek in dezelfde omstandigheden werken en voorziet dan ook rekening te houden met de bijzondere aanwijzingspunten in het artikel opgesomd (21). Deze bijzondere vergelijkingspunten zijn: aangewend kapitaal, omzet, aantal werklieden, benuttigde drijfkracht, huurwaarde der in het bedrijf genomen gronden, en alle andere inlichtingen van nutte. Dus enuntiatieve wetsbepaling.

Bijgevolg vergelijking met een onderneming van dezelfde aard en soort (22).

4. Op welke elementen moet de vergelijking steunen?

De steunelementen moeten determinerend en bewijskrachtig zijn (23). Deze taak is vergemakkelijkt, daar de elementen opgesomd in art. 28 niet limitatief zijn (24). Er moet bij de vergelijking scherpe aandacht gegeven aan de eigenaardigheden van een bedrijf — en de bijzonderheden in art. 28 opgesomd (25).

De elementen (zie tekst van art. 28) mogen genomen worden « volgens het geval ». — Zij moeten geenszins gecumuleerd en mogen zelfs afzonderlijk in aanmerking genomen worden (26).

Cassatie bevestigde een arrest van Gent dat weigerde vergelijkingspunten te aanvaarden, uit een andere streek afkomstig. « Voor de winstmarge zijn de plaatselijke omstandigheden van té groot belang » (27).

De rechtsspraak heeft het nodig gevonden de vergelijking te doen over alle punten. Zo vond ze het

onlogisch dat de Adm. om te vergelijken één gegeven nam, nl. de vervoerskosten om te komen tot vergelijking. Het Hof oordeelde dat het niet kan oordelen of de vergelijking pertinent was ⁽²⁸⁾. De Adm. moet *alle* nuttige gegevens onder de loupe nemen ⁽²⁹⁾; zowel het geheel der uitgaven als het geheel der ontvangsten ⁽³⁰⁾. De Adm. moet rekening houden met het feit dat iemand zijn handel uitoefende in minder gunstige omstandigheden ⁽³¹⁾; zo wanneer een café gedurende verscheidene maanden was gesloten en een bepaalde cliënteel verloor ⁽³²⁾.

5. Wanneer staan we nu voor een soortgelijke of *similaire* belastingsplichtige?

Similaire betekent: ondernemingen van dezelfde aard ⁽³³⁾ en waarbij de punten van overeenstemming genoeg in getale zijn ⁽³⁴⁾. Er moet altijd rekening gehouden met de bijzonderheden van ieder bedrijf ⁽³⁵⁾ — de toestanden moeten scherp vergeleken « volgens het geval » (art. 28).

Drie arresten van het Hof van Cassatie geven de beste definitie. Ik vertaal ze niet, om ze al hun draagkracht te laten bewaren. « Pour qu'il y ait comparaison avec les profits normaux de redevables similaires, au sens de l'art. 28 des Lois Coordonnées, il suffit que la comparaison soit faite avec les profits normaux de redevables qui exploitent une entreprise du même genre, offrant des points de similitude suffisants, dont la pertinence et la valeur probante sont appréciées par le juge du fond » ⁽³⁶⁾.

Identiteit is niet vereist, daar deze immers nooit kan bestaan; er bestaat altijd een zeker verschil ⁽³⁷⁾. (Constante en overvloedige rechtsspraak).

Het vaststellen van de belastbare grondslag met toepassing van art. 28 houdt in zich de verplichting een zekere breedheid te behouden, daar *gelijkssoortige* inkomsten noodzakelijk verschillen bevatten ⁽³⁸⁾.

Nadat de rechter (in geval van bezwaar, dus) op grond van opgesomde feitelijke gegevens heeft beslist dat, *niettegenstaande de zekere wanklanken onafscheidelijk van alle vergelijkingen*, de Administratie op adekwate wijze de ingeroepen vergelijkingpunten heeft bepaald, kan het Hof van Beroep op wettelijke wijze overeenkomstig art. 1349 en 1353 van het B.W., vermoeden dat de door eiser (belastingplichtige) verwezenlijkte winst gelijk was aan deze verwezenlijkt door een gelijksoortige belastingplichtige. De rechter eerbiedigt de voorschriften van art. 28 wanneer hij, *rekening houdend met de bijzonderheden eigen aan het geval van de belastingplichtige*, de werkelijke bedrijfskosten aftrekt ⁽³⁹⁾.

In haar vergelijking wordt de Administratie gecontroleerd door het Hof van Beroep. Op soevereine wijze beslist dit of de punten van vergelijking door de Adm. aangenomen voldoende pertinent zijn om van « gelijke aard » en « similariteit » te kunnen spreken (Overvloedige rechtsspraak in dien zin) ⁽⁴⁰⁾.

Het Hof van Beroep te Gent drukte de wens uit dat er zou vergeleken worden met minstens *drie* soortgelijke belastingplichtigen. Voorzeker een grote waarborg ⁽⁴¹⁾.

De bevoegdheid van het Hof van Beroep werd door Cassatie nader bepaald: « Het Hof van Beroep heeft het recht en de plicht na te gaan of de gevolgen, door de administratie afgeleid uit de door haar aangenomen elementen van de vergelijkingpunten waarop ze steunde, gerechtvaardigd waren en of het bedrag van de belastbare grondslag werkelijk in evenredigheid tot de belastbare winsten van de als soortgelijk beschouwde belastingplichtigen vastgesteld is geweest. Het

Hof van Beroep kan zodoende de dwalingen verbeteren die het bevonden heeft in de interpretatie, die de administratie aan zekere van de aangenomen elementen van de vergelijkingpunten gegeven heeft » ⁽⁴²⁾.

Zo werd als onlogisch beschouwd de vergelijking van een PVBA in vereffening met een PVBA in volle activiteit ^(42bis).

Zo werd aangenomen dat een distributievenootschap van cinematographische films mag vergeleken worden met een productievenootschap van cinematographische films, *indien* deze laatste zelf de distributie verzorgt ^(42tris).

Zo werd een handel in stoffen en textiel soortgelijk bepaald aan een handel in textiel en zijde ^(42 quater).

Daarmede is, dunkt me, de rol van de rechter zeer scherp bepaald.

6. Is vergelijking met één *similaire* belastingplichtige voldoende?

Uit het meervoud « belastingplichtigen » van art. 28 zou men kunnen afleiden dat er moet vergeleken met meerderen. Het Hof van Beroep te Gent drukte ook die wens uit (zie n° 41). Het Hof van Cassatie nam echter aan dat vergelijking met één belastingplichtige voldoende is ⁽⁴³⁾. De grote voorwaarde is natuurlijk dat er voldoende analogie is ⁽⁴⁴⁾. Zoals reeds gezegd is het aan de Hoven van Beroep controle uit te oefenen over dit punt. De rechtsspraak volgde in dien zin ⁽⁴⁵⁾. De administratieve onderrichtingen schrijven voor slechts zo te handelen in uitzonderlijke omstandigheden ⁽⁴⁶⁾. De aanslag is immers onregelmatig wanneer geen enkel pertinent vergelijkingspunt is aangeduid ⁽⁴⁷⁾. Bij vergelijking met een belastingplichtige is daarvoor groot gevaar.

7. A. Vergelijking met inkomsten van een ander dienstjaar.

a) De administratieve onderrichtingen leggen op te vergelijken met de resultaten van meerdere dienstjaren van dezelfde belastingplichtige ⁽⁴⁸⁾. Een andere handelwijze zou indruisen tegen het principe van de annaliteit der belastingen. Daarbij is de interpretatie van art. 28 zeer eng en is geëist: vergelijking met een andere ⁽⁴⁹⁾.

Deze vaststellingen gelden niet voor het vaststellen van de grondslag van de belasting door vermoedens luidens art. 56 SWIB.

Om de belastbare inkomsten van een bepaald dienstjaar (nl. in dit geval: de winst door het gebruik van turbines opgebracht) vast te stellen, is de Adm. gerechtigd te steunen op de winst door de belastingplichtige voor een *volgend* jaar aangegeven, wanneer ze vermog te vermoeden dat gezegde activiteit ieder jaar een zelfde inkomen verschaft ^(49bis).

Het principe van de annaliteit van de belasting, zoals het uit het S.W.I.B. blijkt, wordt niet miskend wanneer de tijdens een jaar verkregen inkomsten enkel worden beschouwd als een feitelijk vermoeden dat toeliet de belastbare grondslag van de aanslag voor een ander jaar te *ramen*. ^(49ter).

b) Daarbij komt dat moet vergeleken met inkomsten van soortgelijken van hetzelfde belastingjaar. Dit is in overeenstemming met het principe der annaliteit, en houdt beter rekening met de economische omstandigheden, verschillend van jaar tot jaar. Zoniet kan het Hof het dienend karakter van de vergelijking niet nagaan ⁽⁵⁰⁾.

De vergelijking is onwettelijk als *niets* aanduidt dat de inlichtingen (over de gelijksoortige belasting-

plichtige) betrekking hebben op het betwiste dienstjaar ⁽⁵¹⁾.

Voor al wat betreft de vergelijking bij landbouwers is het jaar van groot belang, daar de oogst wegens exceptionele omstandigheden van jaar tot jaar grote verschillen kan hebben ⁽⁵²⁾.

B. Vergelijking met inkomsten van het ganse jaar.

De vergelijking is onwettig wanneer iemand zijn beroepsactiviteit slechts gedurende 7 maanden heeft uitgeoefend, dan wanneer de inkomsten, die tot vergelijkingpunt hebben gediend, bekomen werden door belastingsplichtigen, die hun activiteit gedurende gans het jaar hebben uitgeoefend ⁽⁵³⁾.

De vergelijking van iemand die een gans jaar activiteit had, met iemand die *niet* een gans jaar actief was werd echter door het Hof goedgekeurd ⁽⁵⁴⁾.

8. Invloed van de fiskale toestand van diegene waarmede wordt vergeleken.

De inkomsten waarmede wordt vergeleken moeten vaststaan; er mag in de een of andere zin geen betwisting over bestaan.

Met betrekking tot de vergeleken inkomsten mag er geen bezwaarschrift zijn waarover nog niet definitief werd beslist ⁽⁵⁵⁾.

De vergeleken inkomsten mogen *vermoede* inkomsten zijn, wanneer door de soortgelijke belastingsplichtige tegen dit vermoeden *geen* bezwaar werd geuit in vormen en termijnen door de wet bepaald ⁽⁵⁶⁾.

De vergeleken inkomsten mogen ook vastgesteld zijn geweest na bericht van wijziging of bij aanslag van ambtswege, zo er geen verhaal op gevolgd is ⁽⁵⁷⁾.

Wanneer de *similaire* een bezwaarschrift heeft ingediend, mag hij absoluut niet genomen als vergelijkingpunt ⁽⁵⁸⁾. Evenwel: de omstandigheid dat de belastingsplichtige, die als vergelijkingstype werd genomen, een bezwaarschrift heeft ingediend, is zonder invloed op de geldigheid der vergelijking, waar het beheer enkel gesteund heeft op de winstelementen die tot *geen* betwisting aanleiding gaven ⁽⁵⁹⁾.

Wanneer de Administratie taxeert bij vergelijking, heeft het Hof van Beroep de macht de aanslagbasis te verminderen, wanneer de belastbare basis van de «*similaire*» lager is dan deze weerhouden door het beheer ⁽⁶⁰⁾.

9. Vergelijking bij uitoefening van verschillende beroepen.

Indien het onmogelijk is voor de vergelijking belastingsplichtigen te vinden die tegelijkertijd dezelfde bedrijven uitoefenen als de belastingsplichtige in casu is de Administratie gerechtigd beoordelingselementen bij verschillende handels- en nijverheidsondernemingen in acht te nemen om de belastbare inkomsten van de belanghebbenden te bepalen ⁽⁶¹⁾.

De administratie mag dus vergelijken met belastingsplichtigen die ieder één van deze activiteiten uitoefenen ⁽⁶²⁾.

10. Vergelijking bij vrije beroepen, ambten en posten.

Wanneer het gaat om titularissen van vrije beroepen dan is de keuze der vergelijkingpunten zeer kies, daar rekening dient gehouden met de ouderdom, de jaren praktijk, de arbeidslust, de toewijding, het vernuft in de zakenrelaties van elk der belanghebbenden. Dit zijn elementen van aard op beslissende wijze de beroepswinst te beïnvloeden ⁽⁶³⁾.

De vergelijking is hier zeer moeilijk, men kan geen

gebruik maken van geïnvesteerde kapitalen, noch drijfkraft, noch aantal arbeiders. — De Administratie heeft dit goed ingezien en in haar onderrichtingen bepaald zeer secuur te zijn ⁽⁶⁴⁾.

Soms is dit onmogelijk: zo voor een artiest — schilder. — Diens inkomen hangt af van zijn talent, reputatie, smaak van publiek, publiciteit, enz. Hier vergelijken is onbegonnen werk ⁽⁶⁵⁾. Enkele toepassingen. Bij een *notaris* bepaalde de Administratie de winsten op een percentage der registratierechten betaald op de door hem verleden akten. Dit werd logisch en geenszins willekeurig gevonden ⁽⁶⁶⁾. Bij een *veearts* werd het bedrag der ontvangsten voor gewone bezoeken opgevoerd door te steunen op het aantal (aangenomen) kilometers, weerhouden voor de berekening der verplaatsingskosten. Dit was veel hoger dan bij zijn collega wonende in dezelfde streek, en die ongeveer evenveel bezoeken aangaf ⁽⁶⁷⁾.

11. Tegenbewijs.

Zo de vergelijking door de administratie gedaan wordt aan de vereisten van artikel 28, dan heeft de Administratie voldaan aan de haar opgelegde bewijslast ⁽⁶⁸⁾.

Het tegenbewijs tegen het vermoeden van de vergelijking, door de belastingsplichtige te leveren is het bewijs van het juist bedrag van zijn inkomen ⁽⁶⁹⁾. Dat dit zeer moeilijk zal zijn, is zeker, daar de boekhouding reeds niet-afdoende werd bevonden.

Het zuiver negatief betwisten van de vergelijking is onvoldoende; het juiste bedrag moet bewezen ⁽⁷⁰⁾. Het weze wel te verstaan dat de similariteit *mag* betwist om controle door het Hof toe te laten; doch onvoldoende is het zeker.

Beroep doen op andere door de belastingsplichtige voorgestelde vergelijkingen, zelfs zo men ze oordeelkundiger moest achten dan degene door de Administratie in aanmerking genomen, zou slechts ten gevolge kunnen hebben een inkomen te *vermoeden* dat verschilt van hetgeen door de fiscus werd genomen, maar het juiste cijfer zou niet zijn bewezen ⁽⁷¹⁾.

12. Tegenbewijs bij reglementering der prijzen.

Het enkel verwijzen naar de ministerieel vastgestelde prijzen is *niet* voldoende voor tegenbewijs. Men dient positieve en controleerbare gegevens aan te brengen ⁽⁷²⁾. Immers, dezelfde reglementering bestond ook voor de soortgelijke belastingsplichtigen ⁽⁷³⁾.

Er weze evenwel opgemerkt dat noch rechtsleer, noch rechtspraak, ten aanzien van wie ook, een vermoeden van misdrijf (woeker) hebben aangenomen, al was het ook voor doeleinden die het strafrecht te buiten gaan ⁽⁷⁴⁾.

* * *

Dit moge volstaan. Het onderwerp is lang niet uitgeput. Verschillende aspecten werden hier nog niet aangeroerd, o.a. de identificatie van de *similairen*; het voortbrengen van vergelijkingpunten *na* taxatie; de soort van inkomsten waarmede men mag vergelijken (bruto, semi-bruto, netto?); de forfaitaire aanslagen, speciale toepassing van art. 28. Het zou ons evenwel té ver leiden.

H. GEVAERT,
Advokaat,
Kortrijk.

(1) Brussel, 29 april 1947 RJFF 1947 n° 610; Cass. 25 sept. 1956. Pas. 57-1-53.

(2) Brussel 28 juni 1950 inzake Bastin, bevestigd door Verbreking 10 juli 1951.

(3) Verbreking 23 mei 1950 inzake Chapelle S.V.R. X p. 101; id. 30 mei 1950 inzake Roman SVR X p. 104; Ver-

breking 27 juni 1950 i.z. Seegmuller; id. 4 juli 1950 i.z. Balsaux (deze beiden in Documentatie Vandewinckele t. III, n° 3537/3).

(4) Gent 7 nov. 1951 RJFF 1952 n° 1545; Brussel 14-5-1954. V.B. 1954 n° 771.

(5) Gent 5 maart 1954 R.F. 1955 p. 477; Luik 27 maart 1954 Bull. Belastingen n° 306 p. 301; Luik 31-5-1949 PVBA Hôtel du Portugal.

(6) Brussel 15-10-1959 inzake N.V. Imprimerie Capry (Bijw. B.B. 1-4-1960 n° 1792 lid 2, 3041 lid 2, 4010 lid 2); Luik 27-3-1954 Bull. Bel. n° 306 p. 301).

(7) Verbreking 24-8-1944; antwoord n° 69 v. min. v. Financien aan dhr Parisiis dd. 1 maart 1955; ook antwoord Franse Minister aan dhr Leenhardt J.O.; - Deb. A.N. 27 augustus 1954).

(8) Hof van Beroep Brussel in Revue Fiscale 1957 p. 76.

(9) Buisseret - La Taxation par comparaison, pagina 19; Brussel, 15 maart 1930; Luik 20 maart 1929, id. 23 dec. 38; Gent 20 jan. 1942 - zie Buisseret p. 19-20.

(10) Brussel 28 nov. 1931 en 10 maart 1933 - Buisseret op. cit. p. 20. - Luik 31-5-1949 inzake PVBA. Hôtel Portugal.

(11) Gent 22 mei 1935 en Brussel 6 dec. 1939. Buisseret p. 20.

(12) Brussel 14-5-1954 V.B. 1954 p. 771. (Kasboek: gevoerd per jaar; Journaal: per maand; PCR: per periode van maanden); Brussel 28 okt. 1935 Buisseret p. 21).

(13) Brussel, 9 maart 1953, Rev. fiscale 1953, p. 685; Gent, 7-11-1951; Luik 27-3-1954 Bull. Belastingen 1954 n° 306).

(14) Gent, 13 jan. 1954, Rev. fiscale 1955, p. 446.

(15) Verbr. 29 mei 1958 inzake Eschweiler en 29 april 1958 inzake Pieri (documentatie Vandewinckele t. III n° 3485). - Luik 20 febr. 1952 Revue Fiscale 1952 p. 330.

(16) Constante rechtspraak: Brussel, 28-11-1931, Gent 22-5-1935; Brussel 9-3-1953 en Gent 13-1-1954. Buisseret p. 47; Brussel 10 juni 1942 JPDF 1942 p. 498 - Interne circulaire 149.220 van 10 sept. 1953.

(17) Luik 23-12-1938 Buisseret p. 49; Brussel 2-1 en 3-12-1932 in La Libre Belgique 14-7-1957.

(18) Brussel 10-6-1942 JPDF 1942 p. 498 en 16-4-1956 Revue 1957 p. 56.

(19) Verbreking 4 juli 1950 Buisseret p. 25; Brussel 25 februari 1954. Revue Fiscale 1955 p. 171.

(20) Brussel 25 jan. 1956 Buisseret p. 25.

(21) Brussel 24 april 1953 Rev. fisc. 1953 p. 75; id. 11 juli 1953 Rev. fisc. 1954 p. 567. - Niet identiek: Luik 8 juli 1953 Bulletin Belastingen. 1953 n° 297 p. 436 en id. 7 nov. 1953 B.B. 1954 n° 300 p. 128.

(22) Brussel 4 jan. 1954 B.B. 1954 n° 303 p. 223.

(23) Buisseret op. cit. p. 29; Luik 26 juni 1953 Rev. fisc. 1954 p. 442.

(24) Verbreking 4 maart 1952 RJFF 1952 n° 1590 inzake Dotremont; Luik 27 febr. 1954 B.B. 1956 n° 319 p. 39.

(25) Verbreking 30 april 1957 Pas. 1957 I 1036.

(26) Brussel 23-6-1952 inzake Duchateau en Luik 19-11-1952 inzake Couvreur. (Documentatie Vaodewinckele n° 3500).

(27) Verbreking 17-1-1953 Revue Fiscale mei-juni 1954 p. 507.

(28) Brussel 20 juni 1953 Rev. fisc. 1954 p. 546.

(29) Brussel 15 april 1955 Rev. fisc. 1955 p. 862. - Cass. 14 juli 1953 Pas. 1953 I 943.

(30) Gent 26 juni 1956 Rev. fisc. 1956 p. 946.

(31) Gent 28 april 1954 Rev. fisc. 1955 p. 472.

(32) Brussel 15 april 1955 Rev. fisc. 1955 p. 862.

(33) Brussel 4 januari 1954 Buisseret p. 30.

(34) Verbreking 13-1 en 9-6-1959 Pas. 1959 I 475 en 1028; Luik 7 nov. 1953 B.B. 1954 n° 300 p. 128 en id. 18 jan. 1955 B.B. 1955 n° 313 p. 171; Verbreking 24-11-1959 inzake De Hoyer doc. Vandewinckele t. III n° 3536/7.

(35) Verbreking 30-4-1957 Pas. 1957 I 1036.

(36) Cass. 13 jan. (2 arresten) en 9 juni 1959 Pas. 1959 I 475 en 1028.

(37) Brussel 9 maart 1953 Rev. fisc. 1953 p. 685. - Luik 8-7-1953 i.z. Engelmann. Doc. Vandewinckele t. III n° 3500; Luik 7-11-1953 inzake Laurent Bull. Bel. n° 300 p. 128; Brussel 4 jan. 1954 inzake Szerucki S.V.R. XI p. 37; Verbr. 20-10-1959 i.z. Bertrand-Bailly Pas. 1960 p. 213 (Bevestigd Luik 9-6-1958); Verbreking 27 jan. 1959 i.z. Vandemeulebrouck A. & G. Bull. dir. Bel. 1959 p. 514; Verbreking 5 april 1960 i.z. Reich. Bull. dir. Bel. 1960 p. 1575.

(38) Verbreking 30 april 1957 Pas. 1957 I 1036.

(39) Verbreking 23 juni 1959 i.z. Faichamps Rev. fisc. 1959 p. 441. Bekrachtigt Luik 23-6-1958.

(40) Verbreking 4-3-1958 i.z. Degheit Pas. '58 I 736 - Bev. Luik 11-6-'57. - Verbr. 18-11-58. Pas. 1959 I 286 i.z. Godisiaboïs (Bevestigd Gent 3-12-1957). - Verbr. 2-12-'58 i.z.

S.A. La Croisée Pas. 1959 I 331. - Verbr. 9-12-'58 i.z. Debruyn Jan. Bull. dir. Bel. 1959 p. 108 (Bevestigd Gent 29-10-1957). - Verbr. 19-3-1959 i.z. Jonas, Rev. fisc. 1959 I 249 bevest. Brussel 4-3-1958. - Verbr. 23-6-1959 Revue Fiscale 1959 p. 441. - Verbr. 13-10-1959 i.z. Malego Pas. 1960 I 189 (Bev. Gent 22-4-1958). - Verbr. 23-11-1959 Pas. 1960 I 364; Gent 22-3-1960 Bull. dir. Bel. 1960 p. 848.

(41) Min. Dienstbrief d.d. 4 febr. 1950 n° 127.141.

(42) Verbr. 23-2-1960 i.z. Decock documentatie Vandewinckele t. III n° 3536/11.

(42 bis) Gent 14-5-1957 i.z. Walgraeve & Lampaert R.W. '57-'58 kol. 1396.

(42 tris) Brussel 26-12-1958 i.z. SPRL Coro - JPFD 1959 p. 157.

(42 quater) Verbr. 29-4-1958 i.z. Pieri - Pas. I 1960 (bevestigd Brussel 28-10-1957).

(43) Verbr. 29-5-1951 i.z. Harvengt; 5 juni 1951 i.z. Bellien; 5 juni 1951 i.z. Herremans, en 26 juni 1951 i.z. Schaefer, dit alles in doc. Vandewinckele deel III n° 3509 en in RJFF 1951 p. 436. - Verbr. 25 sept. 1951 RJFF 1951 p. 436.

(44) Verbr. 11-4-1957 Pas. 1957 I 986.

(45) Gent 9 juli 1952 RJFF 1952 n° 1687. - Luik 8 juli 1953 B.B. 1953 n° 297 p. 436. - Verbr. 14 juli 1953 Pas. 1953 I 943. - Luik 18 jan. 1955 inzake Dobbeleers SVR XI p. 155. - Verbr. 17-9-59 i.z. Schwarz Pas. 1960 I 62 (bekrachtigt Brussel 23-10-1957).

(46) Administratieve onderrichtingen B.B. n° 3030 vv.

(47) Brussel 24 dec. 1947 i.z. PVBA. Wasserij « De Gezondheid ».

(48) Administratieve onderrichtingen i.z. Bedrijfsbelasting n° 3035.

(49) Luik 30-4-1952 i.z. Lafosse - doc. Vandewinckele t. III n° 3476.

(49 bis) Verbr. 26 jan. 1960 Bull. dir. bel. 1960 p. 1175.

(49 tris.) Luik 14 april 1933 - De Keteleere S.V.R. VI p. 37; Gent 20-1-48 - Veys SVR IX p. 421.

(50) Brussel 30 april 1954 Rev. Fisc. 1955 p. 637.

(51) Brussel 22 dec. 1953 Rev. fisc. 1954 p. 895.

(52) Buisseret op. cit. pag. 39; Brussel 3-12-1954 JPFD p. 363 vv. - Luik 4-2-1953 i.z. Servais - doc. Vandewinckele deel III n° 3525.

(53) Verbr. 3-6-1958 inzake Elsen - Pas. I 1095.

(54) Verbr. 3-9-1959 inzake Ramis - Golabert. Doc. V.d. winckele III n° 3515.

(55) Verbr. 26-10-1954 inzake Martens Doc. V.d. winckele t. III n° 3500 al. 8.

(56) Verbr. 11-10-1956 i.z. Hariga Doc. V.d. winckele t. III n° 3500 laatste al.

(57) Verbr. 25-10-1955 i.z. Quinet Vandewinckele t. III n° 3500/1.

(58) Luik 17-9-1953 JPFD 1953 p. 1048.

(59) Gent 22-3-1960 i.z. Flamey Paul - Bull. dir. Bel. mei 1960 p. 848.

(60) Verbr. 11-3-1959 inzake Dejonghe Pas. 1959 I 700 (bevestigd Gent 21-1-1958). - Verbr. 15-9-1959 i.z. Dupont Pas. 1960 I 55 (Bevestigd Gent 26-11-1957).

(61) Luik, 30-1-1953, Depraetere, Doc. Vandewinckele t. III n° 3500. - Verbreking 20 mei 1958 i.z. Piron Vandewinckele t. III n° 3537/33.

(62) Verbr. 24-11-1959 De Haes Pas. 1960 I 364 (Bevestigd Brussel 1-10-58).

(63) Gent 29-4-1959 Revue fiscale 1959 p. 487; Brussel 14-6-1949 RJFF 1949, n° 1027.

(64) Cörd. A.O.: instructie, n° 3049 van 15 febr. 1948.

(65) Buisseret, op. cit. blz. 13; Gent, 21-11-1950 i.z. Sterck. Vandewinckele III, n° 3512.

(66) Gent, 18-11-1941 en Cass. 3-5-1943 - De Vis - SVR. IX, p. 110.

(67) Brussel, 28-11-1957 Vandewinckele t. III, 3493.

(68) Cass. 23-6-1953, Pas. 1953, I, 850 (de arresten Poty en Canivet). Cass. 26-10-1954, Pas. 1955, I, 168, inzake Martens.

(69) Cass. 18 dec. 56. Rev. fisc. 1957, p. 281 (bevestigd Luik 28 febr. 56. Rev. fisc. 1956, p. 480).

(70) Luik, 8-7-1953, Engelmann. Vandewinckele t. III, n° 3495, laatste al.

(71) Luik, 27 maart 1954, i.z. Godfrin SVR, XI, p. 63.

(72) Luik, 20-2-1952, i.z. Keil; Luik, 27-2-1952, i.z. Bayet, Buchet, Poty, Descler, Blavier, Canivet / in Doc. V. d. Winckele, III, n° 3495, al. 2.

(73) Brussel, 27-11-1952, Wathelet, Vandewinckele, III, n° 3496. Luik, 21-11-1952, Dere Doc. Vandewinckele, t. III, n° 3496. Brussel, 17-1-1956, SVR, XII, p. 18. Cass., 25-10-1955, SVR., XI, p. 239 (bevestigd Luik, 27 febr. 1954).

(74) Brussel, 3-3-1952, Penninckx, Doc. Vandewinckele, t. III, n° 3497.

VLAAMSE JURISTEN,

Abonneert U op het "Rechtskundig Weekblad"

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 5 oktober 1959.

Voorzitter : M. Sohier.

Raadsheer-verslaggever : M. de Waersegger.

Advocaat-generaal : M. Janssens de Bisthoven.

Rechterlijke inrichting. — Samenstelling van rechtscolleges. — Waaruit kan de regelmatigheid van de samenstelling blijken ? — Afgevaardigd griffier maakt deel uit van het rechtscollege.

Al moet de regelmatigheid van de samenstelling van een rechtscollege in beginsel blijken uit de vermeldingen van de gewezen beslissing, eventueel aangevuld door de vermeldingen van de processen-verbaal der terechtzitting, kan zij eveneens blijken uit wettelijke en openbare documenten, waarvan dit rechtscollege de plicht had kennis te nemen vooraleer uitspraak te doen en die bijgevolg moeten aangezien worden als van de rechtspleging deel uitmakend.

De persoon, die in de functie van griffier van een rechtscollege afgevaardigd is, maakt van dit rechtscollege deel uit. Vermits hij bedoelde functies uitoefent wordt hij geacht de wettelijke eed te hebben afgelegd.

Van Simpsen en N.V. Gernay t./ Dierckx.

Gelet op het bestreden arrest, op 13 maart 1959 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

I. In zover de voorzieningen tegen de beslissing over de publieke vordering gericht zijn;

Overwegende dat het bestreden arrest de tegen Van Simpsen ingebrachte misdrijven verjaard verklaart;

Overwegende, derhalve, dat de voorzieningen bij gebrek aan belang voor aanleggers niet ontvankelijk zijn;

II. In zover de voorzieningen gericht zijn tegen de beslissing over de tegen aanleggers ingestelde burgerlijke vordering en over de door aanlegster ingestelde burgerlijke vordering :

Over het enig middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 158, 189 en 207 van de wet van 18 juni 1959 op de rechterlijke inrichting, 2 van het decreet van 20 juli 1831; 97 en 127 van de Grondwet,

doordat bij de uitspraak van het bestreden arrest, en in de loop van de terechtzittingen van 19 december 1958 en 30 januari 1959 waarop de zaak onderzocht werd vóór het hof van beroep, dit hof, volgens de vermeldingen van de processen-verbaal der terechtzitting en van het arrest zelve, bijgestaan was door de heer E. Compère, aangeduid als bekleed met de hoedanigheid van « afgevaardigd griffier ».

dan wanneer noch de kwestieuze processen-verbaal, noch het bestreden arrest, noch enig stuk der rechtspleging waarop het Hof van cassatie acht vermag te slaan enige aanwijzing verschaffen omtrent de aard van de ingeroepen afvaardiging, omtrent de overheid waarvan zij uitgaat, of omtrent het punt of de belanghebbende de door de wet aan de openbare ambtenaren opgelegde eed afgelegd heeft, doordat het Hof van cassatie mitsdien in de onmogelijkheid verkeert na te gaan of op voormelde terechtzittingen, en onder

meer bij de uitspraak van het bestreden arrest, de zetel regelmatig samengesteld was :

Overwegende, enerzijds, dat, al moet de regelmatigheid van de samenstelling van een rechtscollege in beginsel blijken uit de vermeldingen van de gewezen beslissing, eventueel aangevuld door de vermeldingen van de processen-verbaal der terechtzitting, zij eveneens kan blijken uit wettelijke en openbare documenten waarvan dit rechtscollege de plicht had kennis te nemen vooraleer uitspraak te doen en die bijgevolg moeten aangezien worden als van de rechtspleging deel uitmakend;

Overwegende dat uit het Belgisch Staatsblad van 5 september 1953 blijkt dat de heer Compère, bediende in de griffie van het Hof van beroep te Luik, afgevaardigd is in de functies van griffier bij het Hof van beroep, bij ministerieel besluit van 26 augustus 1953;

Overwegende, anderzijds, dat de persoon die in de functies van griffier van een rechtscollege afgevaardigd is, van dit rechtscollege deel uitmaakt; dat, aangezien hij bedoelde functies uitoefent, hij geacht wordt de wettelijke eed afgelegd te hebben;

Waaruit volgt dat het middel naar recht faalt;

En overwegende dat de substantiële of op straf van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen werden nageleefd en dat de beslissing overeenkomstig de wet is;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening;

Veroordeelt aanlegger tot de kosten.

RAAD VAN STATE

4e Kamer. — 30 september 1960.

Voorzitter : M. Vranckx.

Raadsheren : M.M. Mast en Mees.

Substituut-auditeur-generaal : M. Vermeulen.

Advokaten : Mrs. Custers en Van Leynseele.

Geschillen betreffende belastingen. — Administratieve en rechterlijke fazen. Art. 7 W. 27 juli 1953 laat geen subdelegatie toe.

Art. 7 W. 27 juli 1953 tot invoering van maatregelen om de invordering van directe belastingen te versnellen, maakt de Minister van Financiën bevoegd om de belastingplichtige van het opgelopen rechtsverval te ontheffen, doch laat hem niet toe zijn bevoegdheid aan een regionaal directeur te subdelegeren. De Raad van State wijst van ambtswege op de onbevoegdheid van de directeur der directe belastingen ter zake.

Louwagie, M.-T., De Vriendt V. en cons. t/ Belgische Staat (Minister van Financiën).

Arrest nr. 8093.

Overwegende dat het beroep strekt tot vernietiging van de beslissing van 25 april 1959 waarbij de directeur der directe belastingen te Brugge afwijzend beschikt op een verzoekschrift namens verzoekers op 3 december 1958 tot de Minister van Financiën gericht waarin

deze verzocht wordt om verzoekers, op grond van artikel 7 van de wet van 27 juli 1953, te ontheffen van het rechtsverval met betrekking tot het indienen van een beroep tegen een reeks aanslagen in de directe belastingen, destijds gevestigd in hoofde van hun erf-later, Jozef De Vriendt;

Overwegende dat wijlen Jozef De Vriendt, rechtsvoorganger van de verzoekende partijen, op 1 april 1948 bij de directeur der rechtstreekse belastingen bezwaar inbracht tegen de aanslagen in de extra-belastingen 1946 en 1948 en in de inkomstenbelastingen 1948, navorderingen 1941, 1942, 1943, 1944 en 1945; dat de directeur der rechtstreekse belastingen te Brugge dit bezwaar bij beslissing dd. 9 juni 1951 afwees; dat het beroep tegen deze beslissing ingesteld door een volmachtdrager op naam van wijlen Jozef De Vriendt, bij arrest dd. 18 juni 1952 van het Hof van Beroep te Gent niet ontvankelijk werd verklaard op grond van de considerans dat «de beslissing van de directeur de administratieve fase van het vastleggen van de aanslag beëindigt, dat het indienen van een verhaal voor het Hof van Beroep een gans nieuwe procedure inleidt, namelijk de rechterlijke; dat geen rechtsgeding kan worden ingesteld of aangevangen door of op naam van een persoon die niet meer bestaat; dat de zaak niet regelmatig ingeleid is»; dat de voorziening in cassatie tegen dit arrest werd verworpen bij arrest dd. 29 september 1953; dat op grond van artikel 7 van de wet van 27 juli 1953 tot invoering van maatregelen om de invordering van directe belastingen te bespoedigen, de verzoekende partijen op 13 december 1954 een rekwist indienden strekkende tot de herziening van de bedoelde aanslagen; dat de Minister van Financiën bij beslissing van 28 februari 1955 deze aanvraag afwees; dat de Raad van State bij arrest van 20 juni 1958 het beroep tot nietigverklaring verwierp dat tegen deze beslissing werd ingesteld; dat verzoekers op 3 december 1958 de Minister van Financiën opnieuw om ontheffing van het opgelopen rechtsverval verzochten; dat zij voorhielden dat het bezwaar ingebracht op 1 april 1948 met een valse handtekening was bekleed; dat deze nieuwe aanvraag door de bestreden beslissing werd afgewezen; dat deze beslissing steunt op de considerans dat, «wat betreft de aanslagen verbonden aan het dienstjaar 1948, een definitief geworden beslissing nopens de grond voorhanden is, terwijl, wat betreft de aanslag in de extra-belasting van het dienstjaar 1946, kohierartikel 4, deze op de onderschreven aangifte steunt, zodat voor deze aanslag aldus geen toepassing van het vermoeden juris tantum werd gemaakt»;

Overwegende dat artikel 7 van de wet van 27 juli 1953 tot invoering van maatregelen om de invordering van directe belastingen te bespoedigen, de Minister van Financiën bevoegd maakt om, met nakoming van de in dit artikel bepaalde voorwaarden, de belastingplichtige van het opgelopen rechtsverval te ontheffen; dat dit artikel 7 de Minister van Financiën niet toelaat zijn bevoegdheid aan een regionaal directeur te subdelegeren; dat de bestreden beslissing door de directeur der directe belastingen te Brugge werd genomen; dat deze hierdoor zijn macht heeft overschreden; dat dit middel ambtshalve moet worden opgeworpen;

Besluit :

Artikel 1 : De beslissing dd. 25 april 1959 van de directeur der directe belastingen te Brugge is vernietigd.

Artikel 2 : De kosten, ten bedrage van 4.500 fr., komen ten laste van de tegenpartij.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

6e Kamer. — 17 oktober 1960.

Voorzitter : M. Beeckman de West Meerbeeck.

Raadsheren : M.M. Roevens en Vroomans.

Advocaat-generaal : M. Convent.

Advocaten : Mrs. Steghers en Calloud.

Geldlening. — Vereisten en strekking van art. 1326 B.W.

De onderhandse akte van geldlening, die getypt is en niet de vermelding «goed voor» bevat, is nietig. Zij geldt echter als begin van schriftelijk bewijs. De reden van de bij het tweede lid van artikel 1326 B.W. vermelde uitzondering voor wat de kooplieden betreft is de vlugheid in de handelsverrichtingen.

Demeyer t./ Dupont.

Gezien de voorafgaande procedure en namelijk in regelmatige vorm voorgelegd :

1) het vonnis waartegen beroep, op tegenspraak tussen partijen gewezen op 26 maart 1958 door de eerste Kamer der rechtbank van eerste aanleg te Leuven, aan appellante betekend op 22 april 1958;

2) de akte van beroep betekend op 30 april 1958;

3) de geschreven conclusies der partijen;

Overwegende dat in de oorspronkelijke dagvaarding van appellante de veroordeling van eerste geïntimeerde gevorderd werd tot betaling van 75.000 frank met de conventionele intresten aan 4 % vanaf 14 december 1955; dat de eerste Rechter appellante van haar eis afgewezen heeft;

Overwegende dat appellante een onderhandse akte dd. 14 december 1953 voorlegt, ondertekend door de vader en rechtsvoorganger van eerste geïntimeerde, waarbij gezegde Henri Dupont een som van 75.000 frank, terugbetaalbaar binnen de drie jaar, van appellante erkent in lening ontvangen te hebben mits een intrest van 4 % per jaar;

Overwegende dat geïntimeerden op grond van artikel 1326 Burgerlijk Wetboek de nietigheid van deze schuldbekentenis aanvoerden omdat de getijpte tekst niet de door de ontlenaar eigenhandig geschreven vermelding «goed voor» met de verschuldigde som in volle letters uitgedrukt bevat;

Overwegende dat appellante ten onrechte beweert dat wijlen Heer Dupont in december 1953 nog moest aangezien worden als handelaar in zijn hoedanigheid van zaakvoerder van een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid, over het woord «kooplieden» in artikel 1526 al. 2 Burgerlijk Wetboek, in de ruimste betekenis moet opgevat worden;

Overwegende dat lid 2 van artikel 1326 een beperkende opsomming bevat voor wat de kooplieden betreft, naar de reden van de uitzondering de vlugheid is in de handelsverrichtingen; dat de kwestieuze schuldbekentenis dus nietig is;

Overwegende dat de eerste Rechter terecht gezegd heeft dat dit stuk nochtans als een begin van schriftelijk bewijs dient beschouwd te worden, maar dat het ten onrechte is dat hij andere bewijsmiddelen verwierpt omdat er schuldlige betrekkingen zouden hebben bestaan tussen appellante en wijlen Henri Dupont;

Overwegende dat de voorgelegde stukken uit dossier 22876/B/50 van het Parket van Brussel, die schuldlige betrekkingen inderdaad aantonen maar dat geen enkel van de 11 feiten waarvan het bewijs door geïntimeerden aangeboden wordt van aard is stellig

te bewijzen dat het bedrag van 75.000 frank niet geleend werd maar dat de schuldbekentenis van 14 december 1953 een vermomde schenking zou uitmaken gedaan door wijlen Henri Dupont om schuldige betrekkingen met appellante te behouden of om ze te belonen;

Overwegende dat appellante anderzijds haar spaarboekje voorlegt waaruit blijkt dat ze op de dag zelf van de lening 75.000 frank afgehaald heeft; dat geïntimeerden, weliswaar, beweren zonder er het bewijs van aan te bieden dat dit bedrag voortkwam van giften gedaan door wijlen Henri Dupont aan appellante;

Overwegende dat het bestaan van de ingeroepen lening, waarschijnlijk gemaakt door de nietige schuldbekentenis van 14 december 1953, te beschouwen als een begin van schriftelijk bewijs, op voldoende wijze bewezen wordt door de melding van een afhaling van 75.000 frank op 14 december 1953, dag zelf van de betwiste lening, op het spaarboekje nr 3.179.228 M uitgereikt aan appellante op 22.9.1952, daar er alzo gewichtige, nauwkeurige en overeenstemmende vermoedens bestaan;

Om deze redenen,

Het Hof,

Gezien artikel 24 der wet van 15 juni 1935,

Rechtdoende op tegenspraak,

Alle andere of strijdige besluiten als ongegrond verwerpende,

Ontvangt het beroep,

Doet het vonnis a quo te niet,

Wijzigende,

Verklaart de eis van appellante ontvankelijk en gegrond,

Veroordeelt eerste geïntimeerde om aan appellante de som van 75.000 franken te betalen met de bedongen intrest van 4 % vanaf de eerste januari 1956 tot de vierde januari 1957 evenals de gerechtelijke intresten.

Verwijst eerste geïntimeerde in de kosten van beide aanleggen.

HOF VAN BEROEP TE GENT

1e Kamer. — 13 oktober 1960.

Voorzitter : M. Bossaert.

Raadsheren : M.M. Santenaire en Beeckman.

Advocaat-generaal : M. Matthijs.

Advocaten : Mrs. Van de Kerkhove en
Van den Meerschaut.

Uitkering tot levensonderhoud krachtens art. 301 B.W.
— Bevoegdheid ter zake van de Rechtbank van eerste
Aanleg. — Bepaling van het bedrag van de uitkering.

De op artikel 301 B.W. gesteunde vordering tot uitkering van onderhoud, die samen met een vordering tot echtscheiding werd aanhangig gemaakt, ook wanneer de uitspraak van het onderhoudsgeld werd aangehouden, ressorteert onder de bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg.

Het bedrag van de uitkering tot levensonderhoud krachtens artikel 301 B.W. moet worden bepaald, rekening houdend met de toestand van de echtgenoten op het tijdstip waarop de echtscheiding werd toegelaten.

Voet t/ Lemaitre.

Gezien de stukken, o.m. het vonnis tussen partijen op tegenspraak gewezen door de Rechtbank van eerste aanleg te Gent op 18 mei 1957;

Overwegende dat het principaal en het incidenteel beroep tijdig en regelmatig werden ingesteld;

I. Omtrent de bevoegdheid « ratione materiae » :

Overwegende dat appellant ten onrechte opwerpt dat de rechtbank van eerste aanleg onbevoegd was « ratione materiae » om van de vordering van geïntimeerde, strekkend tot de uitkering tot onderhoud, kennis te nemen daar, op grond van art. 2, al. 1 van de wet van 10 februari 1953 (art. 3, 11° bevoegdheidswet) het geschil zou ressorteren onder de bevoegdheid van de vrederechter;

Overwegende dat al. 2 van gemeld artikel uitdrukkelijk bepaalt dat de vrederechter geen kennis neemt van de in vorige alinea voorziene vorderingen tot levensonderhoud wanneer zij verband houden met een geding tot echtscheiding;

Overwegende dat de onderhavige vordering gesteund is op art. 301 B.W. en dat zij bovendien aanhangig werd gemaakt voor de rechtbank van eerste aanleg samen met een vordering tot echtscheiding;

dat de rechtbank, bij vonnis van 24 december 1955, de echtscheiding tussen partijen ten voordele van geïntimeerde toeliet, doch de uitspraak over het onderhoudspensioen voorbehield, met bevel aan geïntimeerde inlichtingen te verstrekken over de inkomsten der partijen;

dat de vordering aldus vóór de rechtbank van eerste aanleg aanhangig is gebleven en de eerste rechter onbetwistbaar bevoegd was om definitief uitspraak te doen omtrent de onderhoudsuitkering nadat geïntimeerde de gewenste inlichtingen had verschaft;

Ten gronde :

Overwegende dat het bedrag van de uitkering tot levensonderhoud voorzien door art. 301 B.W. moet worden bepaald in verband met de toestand van de echtgenoten op het tijdstip waarop de echtscheiding werd toegelaten (Verbr. 4 mei 1944, Pas. I, 337; Verbr. 18 oktober 1934, Pas. 1935, I, 20);

Overwegende dienvolgens dat het feit dat geïntimeerde naderhand een nieuw huwelijk heeft aangegaan en haar haarkapperssalon heeft overgelaten zonder enig belang is;

Overwegende dat geïntimeerde, ten tijde van de echtscheiding, als haarkapster een belastbaar bedrijfsinkomsten had van 34.500 frank per jaar, terwijl appellant, als bediende, een jaarwedde genoot van 94.500 F; dat de inkomsten van de gemeenschap aldus op 129.000 frank beliepen;

Overwegende dat het inkomen van geïntimeerde in 1955 onvoldoende was om haar bestaan te verzekeren volgens haar vroegere stand;

Overwegende dat de bewering van appellant als zou geïntimeerde gans de gemeenschap voor haar gehouden hebben op niets gesteund is;

Overwegende dienvolgens dat de eerste rechter terecht appellant heeft veroordeeld om maandelijks 700 frank — hetzij min dan 1/10 van zijn wedde — aan geïntimeerde uit te keren;

dat er geen redenen voorhanden zijn om het onderhoudspensioen te vermeerderen;

Om deze redenen,

Het Hof,

Gelet op art. 24 van de wet van 15 juni 1935,
Alle andere besluiten als ongegrond verwerpend,
Gehoord de heer advocaat-generaal Matthijs in zijn
eensluitend advies gegeven in openbare terechtzitting,
Verklaart het hoofdzakelijk en het incidenteel beroep
ontvankelijk, doch ongegrond; bevestigt dienvolgens het
vonnis a quo;

Verwijst appellant in de kosten van de aanleg.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE BRUSSEL

15e Kamer — 14 mei 1960.

Alleenrechtsprekend rechter : M. D'Hondt.

Referendaris : M. Cleeremans.

Advokaten : Mrs. Humblé en Huygens.

Burgerlijke rechtsvordering. — Vordering tot betaling van in buitenlandse munt uitgedrukte sommen. — Toepasselijkheid van de artikelen 21 vv. van de wet op de bevoegdheid, niet van art. 3 van de wet van 30 december 1885.

Een vordering tot betaling van x nederlandse gulden, betaalbaar in Belgische frs. aan de hoogste koers op de dag der betaling, is ontvankelijk. Art. 3 van de wet van 30 december 1885 — die het sinds de wet van 22 december 1925 opgezegde muntverdrag van Parijs van 6 november 1885 heeft goedgekeurd — waarbij voorgeschreven is, dat in publieke en administratieve akten de sommen slechts in francs en centimes mogen uitgedrukt worden, geldt ten deze niet.

Op de in vreemde munt uitgedrukte vorderingen zijn de bij de artt. 21 vv. van de wet op de bevoegdheid geformuleerde regels toepasselijk.

Een vreemde munt wordt als koopwaar aangezien en is vatbaar voor schatting.

Van Melzen t./ Sluismans.

Overwegende dat aanlegger het bedrag van zijn eis provisioneel herleidt tot 70.000 Nederlandse gulden, betaalbaar in Belgische franken volgens de hoogste koers op de dag der betaling;

Overwegende dat verweerder in hooforde de onontvankelijkheid van onderhavige vordering opwerpt en voorhoudt dat geen vordering in vreemde munt mag geschieden, en dit, krachtens art. 3 van het muntverdrag van Parijs dd. 6 november 1885, goedgekeurd door de wet van 30 december 1885;

Overwegende dat verweerder, in bijkomende orde, de tot 70.000 gulden herleide gevorderde som schuldig bekend te zijn; dat hij om uitstel van betaling verzoekt; dat eiser zich met uitgestelde betalingen niet akkoord verklaart doch in geval van toekennen van betalingstermijnen om waarborg vanwege verweerder verzoekt;

Overwegende dat verweerder verklaart de verder beter aangeduide hypothecaire waarborg te verlenen;

Overwegende dat de door verweerder opgeworpen exceptie niet weerhouden dient te worden;

Dat de aangehaalde wetsbepaling ter zake niet toepasselijk is, dat de inleidende dagvaarding niet kan worden gelijkgesteld met de akten waarvan spraak in het ingeroepen artikel 3; dat, trouwens, met volstrekte zekerheid niet kan worden gezegd of dit arti-

kel thans nog in voege is, het aangehaalde muntverdrag opgezegd zijnde sedert 23 december 1925;

Overwegende dat de stof ter zake beheerst wordt door de artikelen 21 en volgende van de wet op de bevoegdheid dd. 25 maart 1876;

Overwegende dat het bedrag van de eis in vreemde munt wordt uitgedrukt; dat de vreemde munt als een koopwaar aangemerkt wordt; dat de eis, aldus, geen schattingsbasis vindt in de hierbovenvermelde artikelen, dat hij anderzijds buiten de perken valt van art. 36; dat de eis vatbaar is voor schatting (art. 33; Cass. 23 oktober 1932, Pas. 1932, I, 288; idem 6 april en 18 mei 1933, Pas. 1933 I. 199 en 245; Brussel 21 mei 1927, Pas 1928, II, 40 alsmede 2-1-1951 R.W. 1951-52 rol 260; zie daarenboven : kooph. Brussel 14-10-1935; J.C.B. 1935, 388;

Overwegende dat aanlegger de eis geschat heeft en dit, dan ook, in het gedinginleidend exploit en in de volgende bewoordingen : « eis geschat aan 1.500.000 Belgische franken voor de bevoegdheid en de aanleg »;

Overwegende dat de eis derhalve regelmatig is ingediend;

Overwegende trouwens, dat het gebrek aan schatting geenszins de onontvankelijkheid van de vordering voor gevolg zou hebben, doch slechts dat het te vellen vonnis niet vatbaar zou zijn voor beroep (art. 33 al. 1 in fine en al. 2 in fine; Cass. 6 juli 1899 : Pas. 1899. I. 328; Brussel 27 nov. 1935, Pas. 1936, II.94 : Luik 8-6-1898 : J.L. 1898.211; 30 maart 1923, J.L. 1923, 226);

Om deze redenen,

De Rechtbank,

Alle andere besluiten van de hand wijzende, veroordeelt de Rechtbank verweerder om ten provisionele titel aan eiser te betalen de som van zeventigduizend Nederlandse gulden betaalbaar in Belgische franken volgens de hoogste koers op de dag der betaling;

Veroordeelt hem, bovendien, tot de gerechtelijke interesten en tot de kosten heden begroot op acht-honderd acht en tachtig frank;

Gelet op artikel 1244 van het Burgerlijke wetboek; Machtigt verweerder het bedrag dezer vordering te voldoen, hoofdsom, interesten en kosten bij maandelijksche betalingen van (30.000) dertigduizend Belgische franken, met ingang op 15 juni 1960;

Verklaart dat het toekennen van deze termijnen ondergeschikt is aan het verlenen door verweerder van een hypothecaire waarborg, op dezes kosten, in tweede rang, op de goederen gelegen, 289, steenweg naar Brussel, te Jezus-Eik, Overijse, gekadaastreerd M deel van 20 m, oppervlakte : circa 11 a 94 ca, en M deel van 20 m, oppervlakte; circa 10 a 17 ca en de gebouwen villa-woonst en villa-kantoren opgetrokken op die goederen;

Bepaalt dat bij wanbetaling van een der termijnen, ter woonplaats van eiser of van dezes gemachtigde, verweerder het voordeel van de verleende termijnen zal verbeurd hebben;

Verwijst de zaak, voor het overige, naar de zitting van zaterdag 3 september 1960 te 9 uur, 15e kamer zaal D;

Verklaart dit vonnis uitvoerbaar niettegenstaande hoger beroep en zonder borgstelling, uitgenomen wat de kosten betreft.

Abonneert U op Rechtskundig Weekblad

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE ST.-NIKLAAS

1e Kamer — 22 november 1960.

Voorzitter : M. Dirix.

Rechters : MM. Elewaut en Maes.

Referendaris : M. Cloquet.

Advokaten : Mrs. Van Assche, Smets en Maillet.

Faillissement. — Toelaatbaarheid van compensatie wanneer wederkerige schulden en schuldvorderingen uit een en dezelfde oorzaak voortspuiten.

De faillissementswet verbiedt niet de compensatie van wederkerige schulden en schuldvorderingen, die uit een en dezelfde oorzaak voortspuiten.

Van den Brande t./ Huybrechts.

Hetzien het tussenvonnis van 16 december 1958 waarbij de heer Ingenieur-architekt J. Van Coillie als deskundige werd aangesteld;

Gezien het verslag door de deskundige neergelegd; Gehoord in hun middelen en besluiten Mr Willy Smets, advocaat te Antwerpen die verklaart het geding vrijwillig te hernemen in zijn hoedanigheid van curator van het faillissement van eiser August Van den Brande, en Mr J. Maillet voor verweerder;

Overwegende dat partijen akkoord gaan om het besluit van de deskundige te aanvaarden;

Overwegende dat de deskundige de door verweerder betwiste posten schat zoals volgt :

— herstel plafond :	12.050,— F
— verlies aan winst en last gedurende de herstellingswerken :	5.000,— F
— waarde wijnstand :	1.800,— F
	17.050,— F

Overwegende dat het tussenvonnis had aangenomen dat verweerder diende beschouwd te worden als aanvaardende de bewering van eiser dat de wijnstand wel geleverd was geworden;

Overwegende dat de curator van het faillissement van eiser nochtans tijdens de expertise zich niet heeft verzet tegen een nieuw onderzoek van dit punt en integendeel bekend heeft dat de gefouilleerde ten onrechte had beweerd dat de wijnstand geleverd was; dat hij zich akkoord heeft verklaard opdat de waarde van gezegde wijnstand van de verschuldigde som zou afgetrokken worden;

Overwegende dat de rekening tussen partijen zich derhalve voordoen als volgt :

— saldo van de rekeningen volgens de dagvaarding :	21.630,— F
— waarde van de door verweerder betwiste posten, volgens de wedereis :	17.050,— F

Blijft verschuldigd door verweerder : 4.580,— F

Overwegende dat de wet op het faillissement zich niet verzet tegen de compensatie van beide posten gezien de wederkerige schulden en schuldvorderingen uit één en dezelfde oorzaak spruiten (Fredericq VII nr 80 en v.).

Overwegende dat eiser bijna volledig in het ongelijk werd gesteld en derhalve in de kosten dient verwezen te worden;

Om deze redenen,

de Rechtbank, geldt op artikel 2 en 30 tot 42 van de wet van 15 juni 1935 die nageleefd werden,

Vonnissende in voortzetting van de zaak en bij eindbeslissing, verklaart dat de rekeningen tussen par-

tijen sluiten met een debetsaldo van 4.580 F door verweerder te betalen, verwijst verweerder voormeld bedrag van 4.580 F te betalen aan de curator van het faillissement August Van den Brande met de gerechtelijke interesten;

Verwijst het faillissement Van den Brande in de kosten erin begrepen deze van het deskundig onderzoek.

**WERKRECHTERSRAAD VAN BEROEP
TE ANTWERPEN**

23 december 1960.

Voorzitter : Mr. R. Geysen.

Advokaten : Mrs. R. Michielsen, A. Vaes en P. Van Doosselaere en A. Le Paige.

Werkstaking. — Overmacht. — Schorsing of verbreking van het arbeidscontract zonder opzegging.

Het feit dat, tengevolge van de staking der bedienden van een scheepswerf, de werklieden niet aan de arbeid konden gehouden worden, betekent een geval van overmacht, dat voor gevolg heeft dat het arbeidscontract van de werklieden tijdelijk onderbroken wordt en zij niet gerechtigd zijn van de werkgever een opzeggingsvergoeding te vorderen.

N.V. Cockerill-Ougrée t/ Van Cauteren J.

Gezien de stukken, onder meer het vonnis in regelmatige uitgifte tussen partijen op tegenspraak geveld door het Arbeidsgerecht te Antwerpen op 19 mei 1959, en waartegen, binnen de wettelijke termijn, naar vorm regelmatig, beroep werd aangetekend;

Gezien art. 24 der wet van 15-6-35 werd nageleefd en de rechtspleging geschiedde in de Nederlandse taal;

In feite.

Overwegende dat de feiten van 1957 kunnen samengevat worden als volgt :

Sinds 3 jaar hadden de bedienden laten opmerken dat wanneer de werklieden van de verhoging der produktiviteit profiteerden, dit niet het geval was voor de bedienden; daar zij geen verhoging rechtstreeks op de produktiviteit geaxeerd konden aanvragen, bepaalden zij zich tot de aanvraag van een loonsverhoging van 5,5 %.

Een wedde van 5 % werd op 1 oktober 1956 toegestaan; een tweede weddeverhoging van 2,5 % werd op 1 januari 1957 toegestaan + 2 verhogingen van barema's; in werkelijkheid zijn, volgens de beroepster, de barema's bij haar tussen de hoogsten van het land; op 6 februari 1957 wordt een nieuwe verhoging van 5,50 + gevraagd. Na een verzoeningspoging op 11 maart 1957, wordt op 14 maart, door de bedienden van beroepster, een stakingsvooropzeg gegeven, die voorbarig bleek omdat hij niet voorafgegaan was van een tweede verzoeningspoging op nationaal plan; deze gebeurde op 27 maart en op 29 maart wordt de stakingsvooropzeg bevestigd om de staking te beginnen op 2 april; Beroepster was overtuigd dat de staking op 2 april niet zou plaats grijpen vermits, volgens haar, de stakingsopzeg onregelmatig betekend werd; twee schepen zouden op 2 en 3 april te water gelaten worden. Door een afgevaardigde der werklieden wordt op 29-3-57 gevraagd dat beroepster niet onmiddellijk de

werf zou sluiten en haar steun zou verlenen om van het beheerscomité van de R.V.A.W. de gelijkstelling met onvrijwillige werklozen te bekomen om werklozen-geld te kunnen genieten (zie besluiten Geenen bl. 2, eerste aanleg). Op 1 april 1957 verklaren de 26 hogere bedienden H.C. (Hors Cadre) dat zij op post zullen blijven; de te water latingen der schepen zullen plaats hebben met de hulp der werklieden en der 26 bedienden H.C.; op 2 april versperren 200 stakende bedienden de ingang der werf aan de 26 bedienden H.C.; per telegram en per radio wordt medegedeeld dat de te water latingen moeten uitgesteld worden. Er kon voorlopig voortgewerkt worden met de bestaande plans en werkbons; zulke toestand kon nochtans, volgens beroepster, niet lang blijven duren zonder tekenaars, meestergasten en magazijniers; gedurende enkele dagen kan men werken met de reserve waarover men beschikt, maar na uitputting van deze reserve is het werk onmogelijk; de plans, de werkbons, het materiaal en de mogelijke samenwerking verminderden geleidelijk, alhoewel niet bij allen tegelijkertijd.

Op 5 april vragen de afgevaardigden, aan wie medegedeeld wordt dat de werkmogelijkheden der werklieden zienderogen dalen en de werf spoedig zal stilvallen, dezen toch aan het werk te houden tot 13 april en bedanken de directie wanneer hun verzoek wordt ingewilligd; beroepster beloofde te doen alles wat mogelijk was om de werf zo lang mogelijk open te houden. Er werd, zonder de 600 bedienden, toch gewerkt tot uitputting van een ruim deel der bons en tekeningen; volgens de boekhoudkundige gegevens en productiecijfers van beroepster, onderging voor de periode van 2 tot 13 april 1957 de produktie een vermindering van gemiddeld 52%; het rendement verminderde trapsgewijze, zodanig dat op 8 april de produktie gedaald was tot 30 % van het normale, om op 9 april te vallen tot praktisch nul; dergelijke vermindering van rendement, te wijten aan de afwezigheid der stakende bedienden, had voor gevolg dat er voor 4,8 miljoen lonen werden uitbetaald zonder renderende tegenprestaties; de meeste werklieden hadden hun werkmogelijkheid volledig uitgeput. Op de vergadering bij de goeverneur der provincie op 6 april wordt bevestigd dat de werf zal open blijven zolang het kan, maar dat het noodzakelijk is, om voort te kunnen werken en de werklieden nog langer aan het werk te kunnen houden, dat de 26 hogere bedienden H.C. (niet-stakers, welke door de stakers verhinderd werden te werken en een eventueel ingrijpen vreesden) zouden worden binnengelaten, alsmede 50 bedienden tussen de tekenaars, meestergasten en magazijniers; dit laatste werd, in tegenstrijd met wat de eerste rechter als echt aanvaardt, door de stakende bedienden geweigerd (zie o.a. besluiten Geenen bl. 3, « Ons Recht » 15-4-57 en « De Volksmacht » 13-4-57), opdat aldus de staking der bedienden haar doel, nl. het volledig lamleggen van de werf, zou missen; de stakende bedienden wisten dat, zonder de 50 gevraagde bedienden, de scheepswerf moest gesloten worden; dat 50 bedienden nodig waren opdat de werklieden zouden kunnen blijven voortwerken en gevraagd werden naast de 26 hogere bedienden H.C., werd in eerste aanleg niet betwist (zie besluiten Geenen, bl. 2; tweede besluiten Geenen nr 8; besluiten Van Cauteren nr 9). Op 9 april wordt medegedeeld dat de werf zou sluiten bij gebrek aan werk op 13 april; op 10 april te 13 uur werden de 26 hogere bedienden H.C. op de werf toegelaten.

Op 17 mei komen de stakende bedienden terug aan het werk; zij hadden een zeker aantal dagen nodig om nieuwe bons, tekeningen en plans op te stellen, met het gevolg dat het binnenkomen der werklieden

voor 23 mei werd voorzien; ten gevolge van een nieuw aandringen van de werklieden werd nochtans aangenomen dat de meesten reeds op 20 mei terug zouden kunnen komen, alhoewel zonder onmiddellijk full-time te kunnen werken; op 23 april zijn de werklieden terug aan het werk gegaan aan dezelfde voorwaarden met, volgens beroepster, hun respectievelijke graden van anciënniteit;

In rechte.

Over de verbreking van het arbeidskontraakt door beroepster :

Overwegende dat beroepene beweert dat beroepster het arbeidskontraakt verbroken heeft en dat hij derhalve recht heeft op betaling ener schadevergoeding; dat, van zodra de bedreiging van staking bestond, opzeg moest gegeven worden; dat beroepene eveneens aan beroepster verwijt, bij het ontvangen van de stakingsopzeg der bedienden, de verbreking van al de arbeidskontrakten der werklieden niet te hebben beslist mits vooropzeg;

Overwegende dat beroepster hierop antwoordt dat niet zij het arbeidskontraakt verbroken heeft, doch dat het verbroken of geschorst werd door overmacht, nl. de staking der bedienden, ingevolge art. 16 of 28 der wet van 10 maart 1900;

Overwegende dat het sluiten van de werf een eenvoudig feit is dat op zich zelf niets bewijst; dat het aan beroepene, op wie de last van het bewijs rust, behoort te bewijzen dat die sluiting een eenzijdige verbreking van het kontraakt uitmaakt door beroepster; dat in het huidige geval dit bewijs niet geleverd wordt; dat het integendeel blijkt dat beroepster de werklieden weder te werk gesteld heeft bij het eindigen der staking;

Overwegende dat, moest men de thesis van de vooropzeg aanvaarden, het dan mogelijk zou zijn dat een kleine groep werknemers, welke onontbeerlijk zijn voor de voortgang van de onderneming, de werkgever kunnen verplichten lonen te betalen, zonder effectieve tegenprestaties, aan de andere leden van het personeel gedurende de vooropzeg welke ook de duur ervan weze, zelfs maanden lang;

Overwegende dat, indien de werkgever op elk ogenblik de mogelijkheid heeft al zijn werklieden door te zenden, hij zich aldus in alle zekerheid van zijn verplichtingen bevrijdt, en also vermijdt gebeurlijk overmacht te moeten invoeren en bewijzen, wanneer het voortduren van de staking alle werkonmogelijkheid meesleept (zie A. Lagasse, *Le droit au salaire en cas de grève d'une partie du personnel*, in R.B. 1960, bl. 808);

Overwegende dat zulke massale doorzendingen van werklieden, bij het aankondigen van een staking, niet alleen het slagen van de in loop zijnde onderhandelingen onvermijdelijk zou compromitteren, doch ook er toe leidt zeker werkloos te stellen degenen die slechts aan het risico bloot gesteld zijn van werk beroofd te zijn door een mogelijke staking waarvan men de duur overigens niet kent (Lagasse, op. cit., bl. 808);

Overwegende dat zelfs de waarborg van een vooropzeg denkbeeldig is, vermits, indien het geval van overmacht zich verwezenlijkt, t.t.z. indien de staking uitbreekt en een zekere tijd duurt, het van weinig belang is of er vooropzeg gegeven werd daar het arbeidskontraakt niet minder zal geschorst of verbroken zijn (Lagasse, op. cit., bl. 808);

Overwegende dat de opzegtermijn overigens toch zou doorlopen gedurende de schorsing van het kontraakt voortspruitende uit de staking, zelfs als zij een gebeur-

tenis van heirkraft uitmaakt (zie W.R. Ber. Luik 21-6-58, in J.L. 1958-59, bl. 29);

Over de schorsing van het arbeidskontraat :

Overwegende dat beroepster aanvoert dat partijen, o.a. door hun houding, het eens waren over de schorsing van het arbeidskontraat : door het werkhuisreglement, dat de wet der partijen uitmaakt en de tijdelijke werkloosheid voorziet voor iedere oorzaak onafhankelijk van de wil van het bestuur, zoals staking van een zeker aantal werklieden nodig voor een geregeld werk; door het feit dat de syndikale afgevaardigden op 5 april de bestaande werkonmogelijkheid hebben erkend en slechts een uitstel hebben gevraagd voor de toepassing van de schorsing van het arbeidskontraat tot 13 april; door het feit dat de werklieden, wegens werkonmogelijkheid tengevolge van de staking der bedienden, aan het beheerscomité van de R.V.A.W. werklozensteun hebben aangevraagd en bekomen; door het feit dat zij zich niet als werkzoekenden hebben laten inschrijven; door het feit dat zij, na de staking, het werk hebben hernomen zonder nieuwe aanwerving;

Overwegende dat beroepster pleit dat door de aanvraag zelf om werklozensteun aan het beheerscomité beroepene erkent, ingevolge art 77, Rg B. 26-5-45, dat beroepster het arbeidskontraat niet verbroken heeft;

Overwegende dat beroepene doet opmerken dat zijn eventuele verkeerde toestand tegenover de R.V.A.W. niet van aard is om de beoordeling te beïnvloeden van een rechtsvraagstuk dat tot de uitsluitelijke bevoegdheid behoort van het Arbeidsgerecht;

Overwegende dat het feit dat beroepene werkloosheidsgelden heeft aangevraagd en bekomen, alhoewel het voordeel ervan terzake slechts kan toegestaan worden door een bijzondere beslissing van het beheerscomité, indien deze beslissing in rechte het Arbeidsgerecht niet bindt, nochtans in feite belang heeft, vermits een paritair samengesteld organisme, bijzonder op de hoogte der omstandigheden van het konflikt, aangenomen heeft dat geen bezoldiging of vergoeding van de werkgever kon geëist worden (zie Lagasse bl. 809);

Overwegende dat beroepene besluit dat, indien de staking een heirkraft is die de overeenkomst schorst in plaats van ze te verbreken, ze dan moet gerangschikt worden tussen de zeer breed opgevatte oorzaken die bedoeld worden door art. 28 quater en dat dan beroepster de verplichting had een vooropzeg te geven wegens schorsing;

Overwegende dat beroepster terecht doet opmerken dat art. 28 quater die de schorsing voorziet voor uitsluitend economische oorzaken, terzake niet van toepassing is;

Overwegende dat in het huidig geval de tijdelijke sluiting van de werf niet veroorzaakt werd door « gerek aan werk wegens economische oorzaken »;

Overwegende dat in geval van overmacht, zoals ingeroepen door beroepster, geen verwittiging op voorhand door de wet voorzien wordt;

Overwegende dat overigens, naar luid van het nieuw artikel 12, ingevoerd door de wet van 20 juli 1960, het recht op loon, bij stilvallen van het werk in de onderneming, slechts gehandhaafd blijft wanneer het niet gaat over een geval van heirkraft; dat het nieuw artikel 12 die wetsbeschikking bepaalt dat zij niet toepasselijk is op het geval van staking;

Over de overmacht :

Overwegende dat beroepster inroept dat de werf moest gesloten worden omdat zij door overmacht, staking der bedienden, in de onmogelijkheid was nog langer de werklieden aan het werk te houden;

Overwegende dat beroepene hierop antwoordt dat beroepster, om overmacht te kunnen inroepen, deze moet bewijzen, t.i.z. een onvoorzienbare en onoverwinnelijke vreemde oorzaak, die de schuldenaar totaal en volstrekt belet zijn verbinten uit te voeren;

Overwegende dat, voor wat de toepassing van het begrip overmacht op de staking betreft, de rechtschrijvers en de rechtspraak aannemen dat deze zich kan voordoen als een geval van heirkraft, t.i.z. een vreemde oorzaak die de werkgever tijdelijk of definitief bevrijdt van de verplichtingen die hij niet heeft kunnen uitvoeren (Lagasse bl. 799; Ber. Luik 24-2-60, in J.L. 1959-60, bl. 222; W.R. Philippeville 22-10-55, in Rev. dr. soc. 1956, bl. 102); dat in het huidig positief Belgisch recht de staking van een deel van zijn personeel de werkgever kan bevrijden van zijn verplichting de andere arbeiders te werk te stellen (Lagasse bl. 800; L. Suetens, De staking en de individuele arbeidsovereenkomsten, in Rev. dr. soc. 1959, bl. 114, nr 1); dat de staking in een gedeelte van de onderneming, wanneer zij het volledig stilleggen van het werk meesleept een geval van overmacht kan uitmaken in de zin van art 12 (zie advies Raad van State. in Doc. parl., Ch., 1952-53, nr 541; A Lagasse, Nota in Rev. dr. soc. 1960, bl. 216); dat staking en lock-out oorzaken zijn van schorsing van het kontraat voor hen die, vreemd aan deze gebeurtenissen, door het feit van hun ontstaan en tegen hun wil, in de onmogelijkheid gesteld worden te werken of te laten werken (Zwendelaar, Contrat de louage de service, bl. 53); dat de staking van zekere werklieden andere werklieden, die niet staken, in de onmogelijkheid kan stellen te werken (Ann. parl., Ch., 1898-99, bl. 769; Velge, Eléments dr. ind., 1, nr 193; Rép. prat. dr. b., V° Louage de services manuels, nr 519, bl. 679; Abel & Lagasse, Code ind. b., II, nr 2100); dat de staking op zich zelf de karakters draagt van overmacht (De Page, II, nr 602); dat indien de werkgever de verplichting heeft werk te verschaffen aan zijn werknemers, hij ervan bevrijd is door overmacht (Durand & Vitu, Traité de droit du travail, III, nr 287); dat er overmacht is indien het ingeroepen feit (staking van arbeiders) voor de werkgever een onoverwinnelijke hindernis uitmaakt voor de uitvoering zijner verplichtingen jegens een bediende (Cass. fr. 30-6-55, in Dr. soc. 1955, bl. 492);

Overwegende dat het dus past na te gaan in concreto of beroepster zich in een geval van heirkraft bevond, een onvoorzienbare gebeurtenis die werkelijk het voortzetten van de arbeid der werklieden onmogelijk maakte;

Over de voorzienbaarheid :

Overwegende dat beroepene, met de eerste rechter, de overmacht ontkent omdat de staking voorzienbaar was : o.a. dat er een stakingsopzeg gegeven werd en dat de staking der bedienden minstens aan beroepster moest doen voorzien welke de gevolgen hiervan zouden kunnen zijn voor de werklieden;

Overwegende dat beroepster inroept dat de onvoorzienbaarheid moet bestaan op het ogenblik van het afsluiten der overeenkomst;

Overwegende dat, indien inderdaad de gebeurtenis voorzienbaar was vóór het afsluiten van het arbeidskontraat, het zeker altijd mogelijk is voor de werkgever van niet aan te werven; doch indien de hindernis om de verplichting uit te voeren zich voordoet na de aanwerving voor een kontraat voor opeenvolgende of voortdurende prestaties, wanneer de kontraktuele verplichtingen nog lopen, dan zal het heel dikwijls niet meer mogelijk zijn maatregelen te treffen om het

geval van overmacht te voorkomen (zie Lagasse R.B., bl. 808-809);

Overwegende dat, bij hypothese, deze onvoorzienbaarheid moest bestaan op het ogenblik van de vorming van het kontrakt en dat men geen onvoorzichtigheid kan waarnemen indien de bedreigingen van niet-uitvoering slechts duidelijk werden na het afsluiten der overeenkomst (P. Wigny, *Responsabilité contractuelle et force majeure*, in *Rev. trim. dr. civ.* 1935, bl. 25);

Overwegende dat, indien de voorzienbaarheid gedurende het kontrakt slechts optreedt, zij niet belet de overmacht in te roepen (Mazeaud & Tunc, *Traité théorique et pratique de la responsabilité civile*, II, nr 1576, bl. 486);

Overwegende dat de rechtschrijvers aannemen dat de onvoorzienbaarheid van de gebeurtenis niet als een mathematische formule mag toegepast worden (zie o.a. Lagasse bl. 806; Charlier, note J.C.P. 1948, I, 729; Durand & Vitu, III, nr 301); dat, op zich zelf, geen enkele gebeurtenis absoluut onvoorzienbaar is (zie Durand & Vitu, III, nr 301, bl. 868); dat het volstaat dat het onvoorzienbaar karakter der gebeurtenis van overmacht werkelijk en normaal wege (De Page, II, nr 602); dat het niet vereist wordt dat de gebeurtenissen noodzakelijk onvoorzienbaar wezen (Cass. 13-4-56, in *Pas.* 1956, I, 856); dat een min of meer voorzienbare gebeurtenis niettemin een oorzaak van ontlasting zou zijn indien zij werkelijk onweerstaanbaar was, doch dat de schuldenaar redelijk gedacht had er te kunnen aan ontkomen (Radouant, geciteerd door J. Heenen, *La notion de force majeure*, in *R. crit. jur.* b. 1957, n 4, bl. 93);

Overwegende dat beroepster betoogt dat in werkelijkheid de staking niet voorzienbaar was; dat de vooropzeg onregelmatig was en voorbarig zoals erkend werd; dat zij pas op 29 maart te 18 u. in kennis werd gesteld dat de staking op 2 april toch zou doorgaan; dat in elk geval zelfs na de stakingsvooropzeg geenszins vaststond dat de staking onvermijdelijk was en het al dan niet uitbreken van de staking steeds twijfelachtig bleef, te meer dat steeds nog werd onderhandeld om de staking zo mogelijk te vermijden;

Overwegende dat inderdaad, zoals beroepster uiteenzet, een vooropzeg tot staking geen staking is; dat een vooropzeg niet altijd gevolgd wordt door staking; dat een vooropzeg tot staking geenszins betekent dat de staking onvermijdelijk is en dat een begonnen staking weken gaat duren; dat al de kontrakten verbreken in periode van stakingsvooropzeg een ontredde- ring in het economisch leven van het land zou teweeg brengen (zie *Ber. Gent* 9-11-57); dat zoals beroepster aantoonde, 75 tot 80 % der stakingen gemiddeld niet meer dan tien dagen duren (*R. trav.* 1958, bl. 1275; 1959, bl. 1363); dat het uitbreken ener staking niet noodzakelijk onmiddellijk het stilleggen van het werk meesleept; dat zelfs het uitbreken van de staking, indien dit onmiddellijk alle werk stilzet, niet noodzakelijk doorzending moet meeslepen, doch dat het integendeel, wanneer de onderhandelingen voortduren en men kan hopen weldra tot een akkoord te komen, de plicht is van de werkgever de niet stakenden zo lang mogelijk aan het werk te houden (zie Lagasse bl. 807);

Overwegende dat de betekening van een stakingsopzeg, en zelfs het uitbreken ener staking, dus niet toelaat te beweren dat de hindernis voorzienbaar was voor beroepster;

Overwegende overigens dat beroepene toegeeft dat beroepster dacht dat de staking niet zou plaatsgrijpen (Nota blz. 13);

Overwegende dat beroepster nog terecht doet opmerken dat, trouwens, al ware de mogelijke staking zelfs voorzienbaar geweest, zij nog als overmacht kon ingeroepen worden omdat, zelfs in die hypothese, het onmogelijk was de eruit voortvloeiende werkonmogelijkheid te vermijden (zie De Page, II, nr 599); dat het mogelijk is dat de werkgever niet in staat is de voorzienbare staking te vermijden (zie H.R. Seine 2-6-47, in *S.* 1958, 2, 4 en *Gaz. Pal.* 1947, 2, 145); dat de rechter het geval van overmacht in concreto dient te beoordelen (*Cass. fr.* 30-6-55, in *Dr. soc.* 1955, bl. 492);

Overwegende dat zelfs indien men moet aannemen, om reden van de omstandigheden, dat het stilvallen van het werk voorzienbaar was, of zelfs waarschijnlijk, dan zou dit nog niet voldoende zijn om het begrip van bevrijdende overmacht uit te schakelen (zie Lagasse bl. 807);

Overwegende dat de voorzienbaarheid de overmacht dan slechts uitsluit wanneer zij preventieve maatregelen toelaat om de gevolgen ervan te voorkomen: « *La prévisibilité exclut la force majeure quand elle permet une action préventive; mais on vient de voir que l'employeur souvent ne peut conjurer la grève qu'il prévoit.* » (Mazeaud & Tunc, nr 1587);

Overwegende dat in het huidige geval, zoals heel dikwijls, beroepster door normale voorzorgen de gevolgen van de voorzienbare gebeurtenis niet kon verhinderen; dat het inderdaad niet in te beelden is dat beroepster nieuwe bedienden zou aanwerven voor de duur van de staking; dat in feite het ontstaan van de gebeurtenis dus niet kon voorzien noch voorkomen worden door beroepster;

Over de onmogelijkheid het arbeidskontrakt uit te voeren :

Overwegende dat beroepene aanvoert dat ook de aanhangers der meer progressieve theorie, waarin niet vereist wordt dat de vreemde oorzaak onvoorzienbaar weze, aannemen dat, indien de aangevoerde heikracht voorzienbaar was, de schuldenaar een fout zou begaan met er geen rekening mede te houden ten einde de nodige maatregelen te treffen om aan de gevolgen van een voorzienbare gebeurtenis te ontsnappen; dat beroepster een reeks fouten zou begaan hebben die haar het inroepen van overmacht onmogelijk maken: verwittigingen der bedienden en gevaar van staking niet ernstig opgenomen, niets gedaan om ze te vermijden en ze hebben laten voortduren zonder een toegeving te doen;

Overwegende dat beroepene besluit dat men moet aannemen dat, opdat beroepster ontslaan zou zijn van verantwoordelijkheid, de staking niet kon vermeden worden, zelfs met geldelijke toegevingen, en dat een staking in een onderneming praktisch nooit een heikracht zal zijn, omdat door geldelijke toegevingen men er een einde kan aan stellen of men ze kan vermijden;

Overwegende dat, uit de bestanddelen der zaak, het niet blijkt dat beroepster de verplichting zou gehad hebben te voldoen aan de eisen der stakende bedienden; dat deze laatsten een algemene loonsverhoging eisten, eis die niet gegrond was op een juridische basis, noch op een wetsvoorschrift, noch op een kontraktuele verbintenis;

Overwegende dat voorzeker theoretisch een werkgever altijd een staking in zijn onderneming zou kunnen voorkomen, door onmiddellijk en zonder nader onderzoek al de voordelen toe te geven die hem door zijn personeel zouden gevraagd worden, doch dat zulk zicht op de zaken niet realistisch is; dat met alze

te handelen een werkgever het lot van de onderneming zelf in gevaar brengt;

Overwegende dat also de werkgever, indien hij al hun eisen zou moeten inwilligen, aan zijn werknemers zou overgeleverd zijn (zie Nota onder Cass. fr. 24-11-53, in Sem. Jur. 1954, II, 8302); dat men niet kan vergen dat de werkgever alle eisen zou inwilligen, als wanneer hij geen wettelijke of kontraktuele verplichting heeft; dat een gebeurtenis overmacht uitmaakt wanneer zij de schuldenaar in de onmogelijkheid plaatst de schadelijke gevolgen ervan te vermijden al blijvende in de perken van zijn verplichtingen: « tout en restant dans les limites de ses obligations » (Heenen nr 7, bl. 96); dat ter zake beroepene niet bewijst dat beroepster een fout zou begaan hebben met niet onmiddellijk alle eisen der stakers ingewilligd te hebben, of dat zij een foutieve houding zou aangenomen hebben in de loop der onderhandelingen gedurende het konflikt; dat er ook niet beweerde noch bewezen wordt dat de stakende bedienden, ingevolge art. 77, 1°, van het Rg. B. 26-5-45, de vergoeding van onvrijwillige werkloosheid zouden bekomen hebben, waaruit zou blijken dat de werkgever de staking veroorzaakt of door zijn houding de verzoening onmogelijk gemaakt zou hebben (Rg. B. 12-3-46, art. 1);

Overwegende dat beroepene aanbiedt te bewijzen dat, buiten de 26 niet-stakende hogere bedienden H.C. die allen op 10 april werkten, enkele meestergasten werden binnengelaten, alsook afwisselend sommige bedienden voor verbandhuis, sociale dienst, kas en lonen, en dat dank zij dit personeel de werklieden verder hadden kunnen blijven werken na 13 april;

Overwegende dat dit aanbod van bewijs niet ter zake dienend noch afdoende is, vermits het niet de 50 bedienden zijn tussen de tekenaars, meestergasten en magazijniers, die door beroepster gevraagd werden om aan de werklieden toe te laten te blijven werken; dat het niet voldoende is dat enkele werklieden nog enkele dagen hadden kunnen blijven voortwerken na 13 april; dat de werf in ieder geval bij gebrek aan werk zou stilvallen (zie « Ons Recht » 15-4-57, waarin uitdrukkelijk gezegd wordt dat de staking der bedienden geen enkel effect zou gehad hebben indien de werklieden aan het werk konden blijven met de hulp van een 50 tal bedienden); dat de feiten waarvan beroepene het bewijs aanbiedt te leveren ofwel niet betwist worden door beroepster ofwel ondoeltreffend zijn ter zake;

Overwegende dat het past, in elk afzonderlijk geval, na te gaan of de schuldenaar initiatieven genomen heeft die men gerechtigd is te verwachten van een zorgzaam en vlijtig mens (A. Tunc, La force majeure dans ses rapports avec le contenu de l'obligation contractuelle, in J.T. 1946, p. 316; zie ook P. Wigny, Responsabilité contractuelle et force majeure, in Rev. trim. dr. civ. 1935, bl. 19 en vlg.; (zie ook Ber. Gent 9-11-57, V.D./U.C.B.));

Overwegende dat het praktisch onmogelijk is van een schuldenaar de eisen dat hij al de mogelijke voorzorgen neme tegen alle mogelijke voorzienbare gevaren (Heenen nr 4, bl. 92); dat de inspanning die men aan de schuldenaar oplegt strikt beperkt moet wezen tot de uitvoering van zijn verbintenissen (Heenen, nr 5, bl. 94);

Overwegende dat uit de omstandigheden der zaak blijkt dat beroepster de normale menselijke inspanning deed om de uitvoering van het arbeidskontraakt toch mogelijk te maken en dat het bewijs niet geleverd werd dat door een fout van beroepster de gevolgen van de overmacht niet vermeden werden;

Overwegende dat beroepene nog beweert dat beroepster niet in de totale onmogelijkheid was de werklieden aan het werk te houden, daar zij nog met werkbons voort bleven werken tot 13 april, premies (in feite produktiepremiën) werden betaald en 26 hogere bedienden H.C. de werklieden behulpzaam waren, zodat de werf nog in volle activiteit was; dat een vermindering van produktiviteit enkel voor gevolg zou kunnen hebben dat de uitvoering van haar verbintenissen voor beroepster zwaarder was geworden, doch niet totaal onmogelijk; dat beroepster de staking kon vermijden met de eisen der stakers in te willigen, hetgeen de uitvoering der verbintenissen tegenover zijn klanten wel zwaarder maakte, doch niet onmogelijk;

Overwegende dat men de onmogelijkheid van uitvoering op een menselijke manier moet interpreteren, rekening houdend met de omstandigheden, en nagaan of de uitvoering normaal mogelijk is; dat het gaat over een werkelijke en normale onmogelijkheid, die onafhankelijk is van het feit van de schuldenaar (De Page, II, nr 599 A, bl. 568, nr 602 en 597); dat een theoretische mogelijkheid onvoldoende is (Lagasse bl. 805, nota 2); dat enkel vereist wordt dat het werk nog redelijk mogelijk weze (Mazeaud & Tunc nr 1587, bl. 587-588; Cass: 30-1-59 & Ber. Brus 4-4-57, H/S);

Overwegende dat de recente rechtspraak van het frans Verbrekingshof aanneemt dat indien de uitvoering onmogelijk is, men er uit mag afleiden dat de werkgever verplicht was zijn diensten te sluiten bij gebrek aan werk (Cass. fr. 10-10-58, in Dr. soc. 1959, bl. 89) en dat de rechter ten gronde kan vaststellen dat een maatschappij beslist had het arbeidskontraakt van zekere werknemers te schorsen gedurende de staking van andere arbeiders (Cass. fr. 27-10-59, in Dr. soc. 1960, bl. 95);

Overwegende dat men, in de loop van de voorbereidende werken der wet van 10 maart 1900, bij de bespreking van art. 28 over de overmacht, de regel toepaste op het geval der staking; dat een verklaring van de heer Cooreman onderlijnde dat de staking een geval van overmacht kon zijn « voor de werklieden die ze ondergaan, die er de gevolgen van moeten ondergaan »; dat het verslag van de heer Hoyois (bl. 47) uitdrukkelijk is: « l'ouvrier et le chef d'entreprise seront déliés si le fait de la grève les met effectivement dans l'impossibilité d'exécuter le contrat. A raison des conditions techniques de l'industrie où la grève se sera produite, le départ d'une partie du personnel pourra mettre les autres ouvriers hors d'état de continuer à l'exécuter, du moins convenablement. Alors, évidemment, il y aura force majeure » (zie Abel & Lagasse, Code ind., II, nr 2100; Lagasse, in R.B. bl. 800);

Overwegende dat uit de feitelijke omstandigheden blijkt dat, verre van normaal te hebben kunnen werken, de werklieden vanaf 9 april elke werkmogelijkheid uitgeput hadden en de verdere uitvoering van het kontraakt praktisch onmogelijk was geworden; dat indien het mogelijk ware geweest nog langer te werken, beroepster, zoals zij aanvoert, niet beter zou gevraagd hebben dan voort te kunnen gaan met het bouwen van schepen die zij belang had zo spoedig mogelijk te leveren;

Overwegende dat, in tegenstelling met wat de eerste rechter aanvaardt, de onmogelijkheid om het werk voort te zetten niet met het begin van de staking moet samenvallen; dat de afwezigheid van de stakers heel dikwijls zijn weerslag op het werk van het overige personeel niet onmiddellijk laat gevoelen; dat het voortduren van de staking de hindernis daartoe om de niet-stakers aan het werk te houden; dat de directie van

een onderneming deze laatsten gedurende enkele tijd aan het werk kan houden, maar na zekere tijd er aan moet verzaken; dat het zeker is dat zulke voorlopige toestand in een groot bedrijf niet kan blijven voortduren (zie Lagasse bl. 805; Heenen, nr 4, bl. 92);

Overwegende dat ter zake de feitelijke omstandigheden uitwijzen dat, door het feit van een derde (de bedienden-stakers, onmisbare medewerkers), geleidelijk elk werk moest stilvallen en dat beide partijen in de effectieve onmogelijkheid waren het arbeidskontraat op de duur nog verder uit te voeren, bij gebrek aan werk, grondstoffen, plans, werkbons, instructies of controle;

Overwegende dat, volgens de feitelijke gegevens, de staking der bedienden, vreemde oorzaak, een onoverwinnelijke hindernis was die de verdere uitvoering van de verbintenis belette en de rechter in feite wel moet vaststellen dat tijdelijk praktisch onmogelijk verder kon gewerkt worden alsook dat beide partijen de gevolgen ondergingen van de staking, die de tijdelijke onderbreking van het arbeidskontraat meesleepte;

Om deze redenen,

het Arbeidsgerechtigd van beroep te Antwerpen, werkliedenkamer,

Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935; wijzende op tegenspraak; alle andere of tegenstrijdige besluiten verwerpend,

verklaart het beroep tijdig ingeleid, regelmatig in de vorm, ontvankelijk het beroep tijdig ingeleid, regelmatig in de vorm, ontvankelijk en gegrond; hervormt het vonnis a quo en, doende wat de eerste rechter had moeten doen, zegt voor recht dat de uitvoering van het arbeidskontraat tussen partijen bestaande in 1957 door overmacht tijdelijk geschorst werd ingevolge artikel 28 der wet van 10 maart 1900; wijst dienvolgens beroepene, oorspronkelijke aanlegger, af van zijn eis tot schadevergoeding wegens verbreking van het arbeidskontraat door beroepster, verwijst hem in de kosten van de twee gedingen.

MEDEDELINGEN

Hof van Justitie der

Europese Gemeenschappen

Het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen te Luxemburg roept kandidaten op voor de functie: Assistent van de Bibliothecaris.

Vereisten: leeftijd 24 tot 32 jaar op 1 april 1961; doctoraal examen rechten; gedegen ervaring van wetenschappelijke documentatie; grondige kennis van de nederlandse en behoorlijke kennis van een andere taal van de gemeenschappen.

Salaris: minimum salaris fr. b. 15.100,— per maand, verhoogd met een standplaatsvergoeding van 15 % en eventueel een separatievergoeding van 20 %.

Schriftelijke sollicitatie voor 9 februari 1961 in te dienen bij de Griffier van het Hof voornoemd, 12 rue Côte d'Eich te Luxemburg, alwaar ook nadere inlichtingen kunnen worden verkregen.

TIJDSCHRIFTEN

Advocatenblad, jrg. 1960 - nr 10:

P.H.M. Hoogenbergh, Praktische procesvoering. — S.K. Martens, Asoka.

Arbitrale Rechtspraak, jrg. 1960 - nr 480:

Rechtspraak.

Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, jrg. 1960 - nr 111:

D. Daube, Condition Prevented from Materializing. — R.C. van Caenegem, Ouvrages de droit romain dans les catalogues des anciens Pays-Bas méridionaux (XIIIe-XVIe siècle) (première partie). — F.L. Ganshof, Aantekening over de betekenis van «adhérer» en «erven» in enkele veertiende-eeuwse oorkonden afkomstig uit Vlaanderen. — Leslaw Pauli, La vie et l'œuvre de Jean Nixdorff, Contribution à l'histoire de la littérature juridique en Pologne au XVIIe siècle.

Sociaal Economische Wetgeving, jrg. 1960 - nr 11:

Afd. Nederland: S.C. Homan, Het ontwerp In- en Uitvoerwet. — W.J. van Eijkern, Niet of niet behoorlijk verlenen van medewerking door de bedrijfslichamen. — J.F. Prins, Nieuw kwekersrecht en merkenrecht. — J.M. Polak, Het ontwerp Bestrijdingsmiddelenwet. — Afd. Europa: Th. C. Esselaar, De verhouding van de bepalingen over de landbouw tot de overige artikelen van het E.E.G.-verdrag, inzonderheid de verhouding van art. 45 tot art. 33. — W.C. van Binsbergen, Samenhang der artikelen 36 en 100-102 E.E.G.-verdrag. — J.J. Canter Cremers, Anti-dumping in de E.E.G. — F. Salomonson, Nederlands recht v. s. Europees recht.

Revue L'Administration et du Droit Administratif de la Belgique, jrg. 1960 - nr 12:

Finances communales. — Assistance publique et domicile de secours. — Bibliographie. — Comptabilité communale. — Etat civil. — Droit international privé. — Finances communales. — Revue de la jurisprudence.

Recueil Dalloz, jrg. 1960 - nr 43:

Notes de Jurisprudence.

Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie, jrg 1960 - nr 3:

H. Kelsen, Kausalität und Zurechnung. — J. Parain-Vial, Remarques sur l'Elaboration des concepts dans les sciences humaines et sur leurs implications éthiques. — W. Stark, Die idealistische Geschichtsauffassung und die Wissenssoziologie. — L. Cabral de Moncada, Zur Geschichte der Philosophie in Portugal im XX Jh. — H. Albert, Der kritische Rationalismus Karl Raimund Poppers. — W. Maihofer, Das Problem des Naturrechts. — P. Schneider, Zum Tode Max Hubers.